

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

מ"א יורה דעה סימן רמו סעיף ד

ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא, משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובזה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלמוד שאר חכמות. (ריב"ש סימן מ"ה ותלמידי רשב"א) יח' ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס. ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין, והוא לידע איסור והיתר ודיני המצוות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה).

ברכת שמואל קידושין סימן כז עמ' 42

ברכת נוסחת קידושין סימן כז שמואל

42

הפסק הלכה בקצרה.

י' הוצא מדברינו שעפ"י החורה המיוזב דכניס ובני בניס בחלמוד תורה הוא לעשות ולשגנס שיהיו גאוני וחכמי החורה, זה הוי המיוזב ולא דהוי רק מכשירין שיהיו יהודים, אלא דוקא שילמדו וישגנס בכל החורה כולם והס ח"ו אינו מלמד עוקר כל מלות ח"ס דכניס ובני בניס, ג' גימטריאם ואוטיבכסיטען אסור משום מינות ר"ל ומור"ר בשעת המלחמה לא החיר אפי' בעיני פיקוח נפשות דעי"ז דוחה נפש מישראל ואין מחרפאין בעיני אשירה, ג' לימוד החכמות בקביעות אפי' בינו לבין עצמו אסור ופסק דרמ"א סי' רמ"ו סעי' ד' דלעולם אסור ללמוד שאר חכמות בקביעות כי אס' באקראי בעלמא.

אחינו נשובה נא בעוד מועד כי ההשכלה חסכה עיינו ודלדלה אוחנו ואין לנו שום הלאה בעולמנו הן במלכ החומרי של כלל ישראל והן ברוחניות, הכס כל כח ישראל הוא ע"י החורה כמס"כ בזמן שקולו של יעקב נשמע וכו' וא"כ ח"ו אס' כל אחד פונה לעצמו א"כ נמלא שאין מי שיטמוד בקשרי המלחמה, נשובא נא לחזק בדיק בית ישראל וגרפא אס' בחי המדרשות שנשברו ע"י ההשכלה ובזכות זה ירמס השי"ת עלינו. ויגבר ישראל ע"י שישעבר לבצור אל החורה וכזכה לגאולתנו ולכיאת משחנו כב"א.

ברוך הנותן ליצה כח ולאין אונים עצמה ירבה.

דבר אחר שאמר אלך וללמוד חכמת האומות והיינו שלומדה בקביעות והיא חשובה בעיניו להפאר בה אז נקרא דנפטר מהתורה דיש לאוחו האיש עוד דבר חשוב בלב ומרפה להפאר בה ע"י שחשובה היא בעיניו ע"כ זהו ביטול תורה ועל ביטול תורה לא מהני מה שמשלים חלומין ומתפרנס עי"ז, דלדברא זה גרע יוסר דעושה ביטול תורה בידים ומסיר את החורה מלבו וגם נהנה מהעבירה, עוד אמר וכה"א יהי לבדך, ביאור הדברים: דכל איש ואיש מישראל אסור להיות מחרפק לאהוב לימוד זר כ"א את החורה הק' לבד, בהתפלך תהנה אוסף וגו' דכל ההלכותיו ועניניו בהילוכו ובשכבו ובקומו היא בחורה ועפ"י החורה הרי מובא פסק הרמ"א דלימוד שאר חכמות אסור ולא מהני בזה היתר משום אומות דמשום דהלימוד בדרך קבע הכי זה עושה עוד קנין קבע ומשיבות דיש עוד דבר חשוב להשלמה אדם וזהו ביטול תורה בידים דיושב ומסיר את החורה דמחויב כל איש ואיש מישראל לקבוע בלבו משיבותה של החורה הק' שאין שום דבר להשלמה אנושי כמבואר בהספרי, עשה אותם עיקר ואל תעשה אותם תפילה שלא תערב בהם דברים אחרים שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך וללמוד חכמת האומות ח"ל ודברת עם שלא יהי' נושאך ומחנך אלא בהס' ולא להפטר מהם יהיו לך לבדך, בהתפלך תנחה אוסף ונמלא דלימוד חכמת האומות כשמתחייב אותם לדבר חשוב שדאי לכל איש

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

קובץ שיעורים חלק ב סימן מז

שאלה, אם מותר להתעסק בחכמות חיצוניות, ובאיזה אופן יתקיים ההיתר הזה?
תשובה: השאלה הזאת נחלקת לכמה חלקים:

א) אם ההתעסקות הזאת מביאה לקריאת ספרים שיש בהם מינות אסור, והקורא בספרים כאלו עובר בל"ת דולא תתורו אחרי לבבכם ואל תפנו אל האלילים, כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' ע"ז לענין ספרי ע"ז, וק"ו לספרי כפירה החמורה יותר מע"ז, שהרי ע"ז נידון בב"ד וצריך התראה והרודף אחרי ע"ז לעובדה לא ניתן להצילו בנפשו, ואילו כופרים מצוה על כל אדם להורידו, ואינו צריך התראה ולא ב"ד, ונראה דכיון דאסור להתרפאות בעצי אשירה אפילו במקום סכנה משום דילמא אתי לאימשוכי אחרי ע"ז, א"כ ה"ה בקריאת ספרי מינות שייך הטעם הזה דילמא אתי לאימשוכי אבתרייהו, ולשיטת הרמב"ן דאיסור הנאה מע"ז הוא בכלל אביזרייהו דע"ז, ה"ה לאו דאל תפנו אל האלילים הוא ג"כ בכלל אביזרייהו דע"ז, ולפי"ז הקריאה בספרי מינות אסורה אפילו במקום פיקו"נ, וכ"ש שלא הותרה בשביל ריוח או הפסד ממון.

ב) אם אין צורך לקרוא בספרי מינות, אלא שצריך להתלמד בגימנסיות ואוניברסיטאות בין ילדי נכרים, ורואה אדם בבנו או בתו שזה מביא להם להתחבר לנכרים ולדרכיהם, עוברין בל"ת השמר לך פן תנקש אחריהם, והתורה ציותה להתרחק ולהבדל מהם בכל מיני ריחוק - רמב"ם פ"א מהל' ע"ז - ולא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות שלא שינו שמותיהם לשונם ובגדיהם.

ג) אם הלימוד אינו מביא לקריאה בספרי מינות ולהתחבר לנכרים ולומד חכמה חיצונית לשם אומנות כדי להתפרנס ממנה, אין שום איסור בזה, ולימוד אומנות כדי להתפרנס הוא מצוה, ומה"ט פוסקין בשבת על התינוק ללמודו אומנות, דהוי בכלל חפצי שמים, דחייב אדם ללמד את בנו אומנות, לא שזהו לכלל העולם, אבל אם רואה אדם בבנו שנפשו חשקה בתורה והוא מוכשר להיות גדול בתורה, בזה אמר ר' נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה, ולא חלק ר' נהוראי אהא דחייב אדם ללמד בנו אומנות, וא"א לומר בדעת ר' נהוראי ששום אדם לא יתעסק באומנות רק בתורה לבדה, כי הוא דבר שא"א קודם ביאת המשיח, וקרא כתיב ואספת דגנך הנהג בהן מדת דרך ארץ, וראיה לזה מהא דפריך בגמ' מכות ה' אומנות נמי מצוה ומשני דגמיר אומנות אחרית, ומאי קושיא דילמא מתניתין כר' נהוראי, אלא ודאי דליכא פלוגתא בזה כלל, עיין במשנה ברורה ס' ש"ו ויותר מוכח כן בירושלמי שהביא כ"ת ריש פיאה, שאלו את ר' יהושע מהו שילמוד אדם את בנו יונית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה, מעתה אסור ללמד את בנו אומנות, והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות, ר' אבא בריה דר' חייא מפני המסורות, והיינו דאין האיסור מפני ביטול תורה, אלא גזירה מיוחדת היתה שלא ללמוד יונית מפני קלקול המלשינים, ואמאי לא משני דס"ל כר' נהוראי, אלא שקושית הגמרא צ"ע, אמאי לא משני דמירי היכא דגמיר אומנות אחרית, ושפיר אסור בכה"ג משום ביטול תורה, ושמא משום דסתמא קאמר לאסור, עכ"פ היכא דיש בזה משום אומנות ודאי שרי, אלא שנחלקו הפוסקים אם מותר ללמוד שאר חכמות בשבת וי"ט.

ד) היכא שאין צורך ללמוד בתורת אומנות, אלא שרוצה להשתעשע בה, יש מקום לאסור משום ביטול תורה, דהיכא דעייל ירקא ליעול בישראל וכורי, ונראה דבזה מיירי הרמ"א וי"ט סי' רמ"ו דכתב ומותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ומקורו בירושלמי פ' חלק, להגיון ניתנו ולא ליגיעה אלא כקורא באיגרת, והיינו שלא יעשם קבע אלא עראי, וכעין זה מתבאר מלשון הספרי שהביא שם בביאור הגר"א, ויש להסתפק בטעמא דאין לעשותם קבע, אם הוא משום ביטול תורה, א"כ אפשר דלא שייך זה אלא באנשים ולא בנשים, מיהו באמת גם נשים חייבות ללמוד כדי לידע איך לקיים המצוה שחייבות בהן, או אפשר, דאפילו בלאו הכי טעמא אין לעשותן קבע, שלא יתן להם חשיבות כחשיבות התורה, ולא ישכח כי תכלית היצירה היא רק התורה, ובהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות האריך שם לבאר, מאמרם, אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, כי אין כונתם לומר שאין צורך לעולם בשום חכמה זולת התורה, כי באמת כל החכמות נצרכות לישוב העולם, אלא שאין התכלית רק אמצעים להתכלית, אבל תכלית כל הבריאה היא התורה לבדה, והעושה שאר חכמות קבע נראה מדעתו שהן תכלית בפני עצמן, וזהו נגד דעת תורה.

ה) ובעיקר הגדול הזה, נשתבשו מאד במדינתם, שהחשיבו לימודים חיצוניים כמו לימוד התורה, כי סבורים היו דכמו שצריך ללמוד תורה לשמה כן צריך ללמוד לימודים חיצוניים לשמן, אפילו אינן צריכין לו לאומנותו, והראה שכן דעתם, שהרי דורשין מעצמן - ולא מפני חוק השלטון - מהרבנים שיהיו ד"ר לפילוסופיה, ועפ"י דעת תורה נהפוך הוא, שכמו שצריך ללמוד תורה לשמה, כן בשאר לימודים צריך ללמוד דוקא שלא לשמן אלא לעשותן קרדום לחפור בהן, ותוצאות השיבוש הזה שהשוו במדרגה אחת לימוד חכמה חיצונית ללימוד התורה - רע ומר מאד, כי המתלמדים להיות רבנים לבד שהם צריכים לחפש הוראת "שעות" להתפרנס, עוד צריכין לילך לאוניברסיטה, ותורתם אימתי תהא נעשית? והתורה פ' נשא איתא "סלת בלולה בשמן, שתהא התורה בלולה במע"ט, כי הא דתנינן, טוב תורה עם ד"א", ומבואר דפירוש ד"א במשנה זו, הוא מע"ט, וזהו פירוש ר"ת המובא בתוס' שנים יומא פ"ו שדקדק מלשון המשנה דד"א עיקר, והיינו דלא המדרש עיקר אלא המעשה, אלא שבתוס' שם נראה שפירוש ד"א על אומנות, וכפירושם נמצא במדרש הנעלם איננו זוכר כעת מקומו, ולפירוש זה כתבו שם דתורה עיקר ודרך ארץ טפל, שצריך לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי, והגורם לשיבוש זה במדינתם היה על ידי נגיעה, שהיו סבורים כי אם יתקברו להגוים להשתוות להם תקטן שנאתם לישראל, וטעו גם בזה טעות גדולה, כי אדרבא עיקר סיבת השנאה לישראל בדורותינו הוא מפני שעברנו על עצת אבינו דזקן "למה תתראו", ודי למבין.

ו) ובמינו, שע"י הסרת הטבעת נתעורר אצלם רוח טהרה לשוב להדרך אשר דרכו בה אבותינו מעולם, ראשית כל התיקונים צריך להיות במינוי הרבנים, כי כולא גופא בתר רישא גריד, תחת אשר עד עתה דרשו מהתלמידים להיות רבנים שילכו לאוניברסיטה, עליהם לדרוש מהם מעונה שלא ילכו לאוניברסיטה, וכל המרבה בתורה וי"א משובח, ולא המרבה בפילוסופיה, וכן בחינוך הבנים לא יבקשו להם אומנות הבאה ע"י קריאה בספרי מינות, כי על זה כתוב הרחק מפתח

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

ביתה, כי אם יבקשו להם אומנות בהיתר ולא באיסור, והיד ה' תקצר? כי הבא לטהר מסייעין אותו, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, ותחת אשר עד אתה אמרו "נהיה כגוים", יאמרו מעתה "לא נהיה כגוים", ואם ככה יעשו יקוים בהם ובכל ישראל הכתוב ואבדיל אתכם מן עמים להיות לי, אם אתם מובדלין מן העמים הרי אתם שלי.

(ז) בענין הליכה לתיאטרות כבר הוזכרנו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, לבד מה שיש בזה משום מגרה יצה"ר בנפשיה, ומשום מושב לצים, והמקרא צווח אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם, וידוע שבדורות הקודמים התרחקו אבותינו מזה בכל מיני ריחוק, ולא נעשה הדבר הזה כהיתר אלא מפני שעברו ושנו בו.

(ח) מה שהביא כ"ת בשם ספר באר שבע להקשות על מה שלא הביא הרמב"ם בהלכות תשובה דין קריאה בספרים, אין הספר הזה אצלי - והנה איסור הקריאה כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ע"ז, ולמה לו לחזור ולשנותם בהל' תשובה, אבל מה שהקשה שם עוד על הרמב"ם שקרא בספרי ע"ז דא ודאי קושיא, אבל הרמב"ם העיד על עצמו באגרתו לרבינו יהונתן הכהן, שלמד חכמות חיצונות לשרת את התורה להיות לה לרקחות ולטבחות, ומאחר שהיתה כונתו למצוה, י"ל שסמך אהא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, ואף דהיכא דשכיח היזיקא לא אמרינן הכי י"ל שהרמב"ם אמודי אמיד נפשיה, שלפי רוחב דעתו וטוהר לבו לא הוי שכיח היזיקא אצלו, אבל באנשים קטנים כמונו הדבר פשוט דהוי שכיח היזיקא ואסור ללומדן אפילו כונתו למצוה, ולמה הדבר דומה, לסמי מרפא הניתנין מהרופאים יש בהן סמי מות וארס נחשים וכו"ל הן מרפאין, אבל בד"א דוקא אם יכינם רופא מומחה היודע לצמצם שיעורן במדה ובמשקל ולערב בהן דברים המחלישים את הארס, אבל אם יכינם מי שאינו מומחה בודאי יאבד נפשות, ובחגיגה ט"ז בהא דלמד ר' מאיר מאחר, קאמר בגמ' הא בגדול הא בקטן, ומכל מקום עדיין יש לפקפק בזה, שהרי החכם מכל אדם נתפס על שסמך ברוב חכמתו לומר אני ארבה ולא אסור, וצ"ל דהתם כיון דלא היה מצוה בנישואי הנשים החכמה לבדה לא הועילה, אבל בעוסק במצוה דמצוה מגינה אלא דאינה מגינה במקום דשכיח היזיקא, בזה י"ל דהיכא דאיכא רוב חכמה משויא ליה כלא שכיח היזיקא, וממילא שלוחי מצוה אינן ניזוקין (ובברכות ל"ב אפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק אבל עקרב פוסק דרוב נחשים אינן ממייתין, ומקשין כיון דמיעוט נחשים ממייתין אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, וי"ל דלכאורה גם בעקרב אין לפסוק דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, וצ"ל דבעקרב מיקרי שכיח היזיקא, אבל בנחש כיון דרוב נחשים אינן ממייתין הוי לא שכיח היזיקא.)

(ט) מ"ש כ"ת כי נראה מדברי הקדמונים שנחלקו אם מותר להתעסק בפילוסופיה, באמת כן הוא שנמצאו בין הקדמונים מתירין, ומדברי חובת הלבבות בהקדמתו נראה שהיא מצוה - דע את אלקי אביך - שהאמונה תהא ע"י ידיעה, והחולקין אמרו שהאמין מפני קבלה מהאבות זוהי מצות אמונה, אבל למעשה אצלנו אין שום נ"מ ממחלוקת זו, כי הדבר פשוט כי גם לדעת המתירין אין ההיתר אלא היכא דלא שכיח היזיקא, היינו באנשים שמילאו כרסם בבשר ויין - כלשון הרמב"ם - ואשר יראתם קודמת לחכמתם, שכל הרחחות שבעולם לא יזיזום ממקומם, באלו אמרו שמצוה להן לברר האמונה ע"י חקירה, אבל לא באנשים פחותי ערך כמונו, אשר הסכנה עצומה לנטות ולטעות, ולעולם לא יעמוד אדם במקום סכנה, ותדע, שהרי מצות האמונה היא לנער מבן י"ג שנה ולנערה בת י"ב, היעלה על הדעת לאמר שהתורה חייבה לכל מנער ועד זקן טף ונשים שיהיו כולם פילוסופים כאריסטו, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, אלא ברור שלא דברו בעלי השיטה הנ"ל אלא מיחדי סגולה, אשר אינם מצויים כלל בדורותינו.

(י) מ"ש כ"ת בטעמא דמותר ללמד בתו יונית, לחד מ"ד משום דנשים פטורות מת"ת, אין נראה לפרש כן, דהא טעמא דוהגית איפריך, אלא מעתה אסור ללמד אומנות - ומסקינן הטעם משום מסורות, ואף דבנשים לכאורה גם כן שייך טעמא דמסורות מ"מ לא גזרו בנשים מפני שהוא תכשיט להן כמבואר שם.

(יא) מ"ש כ"ת להעיר, דכמו שמותר בכשפים כדי להתלמד, ה"ב י"ל לקריאה בספרי מינות כדי להתלמד, הנה התם ילפינן מקרא יתירא לעשות ולא להתלמד, וכן במפטם את הקטורת להתלמד פטור, דכתיב להריח ולא להתלמד, אבל קריאה ספרי מינות דאסורה, מטעם דילמא אתי לאימשוכי אבתרה, והטעם הזה שייך גם במתלמד. וגם אין לומר במתלמד בעבידתיא טריד כדאמרי' לענין מרביע בהמה, דשאני מינות דמשכא טפי. עיין בתו' ע"ז י"ד ד"ה ניזיל.

(יב) מה שלא הביא הרמב"ם הא דקורא בספרי מינין אין לו חלק לעוה"ב, אפשר שזו היתה קושית באר שבע, י"ל דהא דקורא בספרי מינין אין לו חלק לעוה"ב אין הכוונה מפני שעבר על איסור קריאה, אלא הכוונה שבא לידי כך שלא היה לו חלק לעוה"ב משום כפירה, והכופר אין לו חלק לעוה"ב, וד"ז כבר כתב הרמב"ם.

(יג) מ"ש בביאור הגר"א על הרמב"ם שלא ראה את הפרדס, וכונתו להשיג עמ"ש הרמב"ם, דמעשה בראשית היא חכמת הטבע, ובדאי אם כונת הרמב"ם כפשוטו, הן דברי תימה דמעשה בראשית אלו לומדין בכל הגימנוזיות, אבל בדרשת הר"ן דרוש א' פירש היטב עומק כונת הרמב"ם, והכריח כפירושו, ועי"ש, דיש חכמת הטבע נגלית ונסתרת, וכונת הרמב"ם לחכמה הנסתרת שבטבע וזה א"א להשיג בשכל אנושי כי אם ברוה"ק עיין שם.

(יד) נראה דכופר העושה מצוה אינה כלום דהוי מתעסק לפי מ"ש הר"ן בשם הרא"ה דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כונה והאוכל מצוה בלא כונה יצא, אבל דוקא כשיודע שזו מצוה והיום פסח ולא באינו יודע דאז הוי מתעסק, והכופר אינו יודע שהיום פסח ולא שזו מצוה של מצוה, דלפי דעתו ליכא שום מצוה בעולם, מיהו נראה דלפי מ"ש במ"מ דאכילה שאני שכן הנהה אם כן גם במתעסק יצא כמו חלבים ועריות וצ"ע בזה.

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

הלוק המפשה. ופי' באכן שלמה להג"א בעניני משיח, דשני גרדי משיח יס. האחד בגילוי גדול ברוחניות — משיח בן דוד, והשני גאולה משיעבור מלכויות לבד — משיח בן יוסף, ומאסרי חז"ל הסותרים בזה. לא סליגי' ולכאורה חסוה מאד שהרי ש"ס עורך הוא כגמ' לעיל בברכות. בסנהדרין ובשבועות, ועוד מקומות כמזומני, דכל הנביאים לא נחנכו אלא לימות המשיח בן יוסף, וסליגי' רשטאל דאמר אין בין הפה"ז לימות המשיח אלא שיצבו מלכויות בלבד, אלא על כרחי כנ"ל, דהאי 'וסליגי' היינו דשתי בחינות חלוקות הן בגאולה, האחד, בן דוד, והשני, בן יוסף. ופירוש 'וסליגי' היינו שהוא מפרש חלוקן זה מזה, והנה בודאי החילוק שלכם בזה דבעל השבוע אמת וברור הוא, וכמזומני שכבר דאיתי גם החילוק הזה מכבר בטהי, וחילוק זה עצמו היינו אסרם ז"ל, וסליגי'.

וכוה אסיים הפעם ברב חביבות, הפצי הי' עו לכתוב לכם מהמאמרים הנלאים שעסקנו בהם בשבועות האחרונים, אמנם אני טרוד בבנייביחי יח, והרבה מחברים לפני הדרשים להענות, ואי אפשר לי בעת להאריך, והגני חונכם עוו ורובק באהבתכם

א' א' דסלר

בעניני חינוך

בענין סמינריון למורים

סכום סכומים לקבלת תואר אקדמי

ביה"ח ג' בהר משיח, בני ברק

רב שלי וברכה לכם ידורי היקרים והאהובים לי הרבה מאד, מהי"ר... היין הודב מהי"ר... היין, חרי כדכת הי' עמכם, קבלונו את כתיבתם היקרים, וטרם עניתה כי עדיין הייתי נהוג בנתיבות של כדורי חולה וממשיש כנתיבות, ואחר כך כשהתחלתי שלא להזהר כל כך הלא קפצה עלי עננתה הישיבה הק', ובכך נא חסלתה, אמנם מכיון שנגע למרובלותה 'עמקה מאד אשר נעשתה בה במכתביכם, מוכרח אני להטרו ולכתוב.

דברר הכנה לבחורים (סמינריון של מורים), אין לי שום טעם סחורור בתכלית ההירוח שלא לקבל אל הסמינריון אלא בזה שגין בזה רק תועלת הצלחה, ואשר אלו לא קבלתם אותו הי' נכנס באוניברסיטה בחור זלמידי טניסי על כל טניס, וגם אח וז חעפר לא על דעה עצמכם, אלא על פי הצעת רבנו הרב אבידו הכהן הגדול שלישי, כל זה ברור לי מאד, ואיני מסיק כלל בדברי, כי יש לסמוך על חכמתו לבכס יוריש שקומה לאתחכם בה, ואף על פי כן אני רואה בזה כציה עמוקה מאד, וקדוב מאד ללכי ליעץ לכם להיחית אח כל הענין כולו בשב ואל תעשה.

יעזוי גם ידעתי כי יש בזה קידוש הי' גדול והצלח נמשה טמיס, אמנם שאלה אחת יש לי לסאול, במה נוכל להבטיח אשר מציאות מוסר בזה לא יחליש את בחור הישיבה במשך למדו סמה, היינו בחור אשר אלו לא הי' נמצא סמינר בכר בזה ואוסר למד באוניברסיטה עם הכשר מצויין כל כך, או הי' לוסד בישיבה ושאר בתימורה מסס, ולא הי' עולה על דעתי כלל לעשות הכנה לאוניברסיטה, ולא הי' שם לעצמו כלל חכמות של F.A. וברכות, ועתה כאשר לפני מציאות בזה, כבר עיקר למדו בישיבה הקודשה

הלוס הוא מתחילתו, ומסתמך באופן בזה, ובהשקפה ושאיפה בזה, אשר לא יחיי' אחי כך טעק בדברי שראוי להניסו לסמינריון וכו' למען להציל, וכבר אפרו לנו חז"ל, לא עכברנו נבוא, אלא חורא גבאי, ועמה הבטי, מנין לנו נחשטן כי לעומת אשר אלה שלטנינו כבר באסת צריכים תיקון בסמינריון בזה, כי כבר נעס ללכם חשק הטעו F.A. על כל סיגים, אולי לעומת תיקון אלה נגרות אשר היבה (במשך הוס) יעטרבו לחיקה, ונחיר אנתו, דוסאי הנשטת, אלה הנרמיס (מולחם).

אולי ונוכל לבאר לי יותר, אבל לפי טעם אינו רואה שום תיקון לבית זה עם בצירוף רבנו שלישי, ואשילו עם החדש את רבני הישיבה עצמם, תקלקל טקליקל הידי קדום הרבה לשאלת קבלה הבהור לסמינריון, ואם גם תקבלו לסמינריון מעצמם מאד, מכל מקום ענין האפשרות הוו יבלבל את מחותיהם של הרבה בחורים, גם כאלה שטוף סוף לא יגיעו אל הסמינריון וכו', וכן דריונו כי בסיפור כולל, איי שהנו בעד מספר מצומצם מאד של הכחוסים והצוינים ביותר, וגם הסטטר מצומצם טאר בעד החוסר המינסה, מכל מקום זה העלה את מספר בחורי הישיבה במשך שנים מרעטות סו חמס, וזו מגני טכנת חסבה ותקומה היחה שיצלת בידם לעלות לכולל, והטאר נמשכו אחר אלה, וזה יצא השם (נגם במציאות) כי מתגדלת הישיבה, וכל יודי כן נחנדיה עד יותר וכו', אם כן הוא לצד הטוב, קל וחומר לצד הרסיון סו הנורה הי', אשר היסא משהל בזה בכל עוו.

האשויף לבאר, כי ברור לי שתבינו אחי ותרשו, שמונתי בזה לבירור האמת הנה, כבעיה עיקרית זה, הוא תוכן ההפרש שבין שיטת החינוך של שניקטורס לשיטת החינוך של הישיבה.

סריבן פורס — הנירה את הפרש והכניסת את הלמוד באוניברסיטה לכלל הלכותיה' שבחינוך, מהחירי ש' שלמו בעד זה, הי' שהחמטור מספר גדולי, ההורה כיון חכמיהם, וסולרו מאלה שלמדו תורה בישיבות ליטא ומילין ואת המשע באשכנז, רק פקטום מאד מהם (ממש נער יכתבו ואולי מהות אפילו מה) אשר נחיר ללמודים גדולים, אמנם הרינו חן כזה אשר מספר המקלקלים אצלה הי' קטן מאד, דאם כי בעצם טהרת הוסיקשה בנוגע לאיתותה הנמורה כמש של שיטת הנורה הק', במקום שהמש טחורמה הי' לקר קצת על ידי איזה טחומה טשונה, דאפשר לצרף טחורה ממשות כלל אחת, בכל מקום כמעט כולל, נשאר מקיימי מצות בכסירות נשט, וכמה מהם הדרים מאד אפילו בדקדוקי המצוות.

Page 4A

אבל שיטת הישיבות — להשמיד למטר יחידה, לגדל גדולי חורה ויראת שמים באחר, ובשביל זה אסרו את האוניברסיטה לתניכיות, כי לא ראו שום עצה איר לגדל גדולים בתורה, אלא אם כן ירכו את כל טגמט תניכיות אין לתורה בלבד, אמנם, לא נחשבו שלא ידעו מראש כי בדרך זה הי' יקולקלו כמה, מאשר לא יוכלו לעמוד בקצוניות זו, וישרסי טדרכת, של תורה, אמנם זהו המחרר אשר יסלטו בעד גדולי החורה וירי' ש אשר יחנכו בישיבותיהם, כמובן, שהם שומרים על המוסר לעשות מה שאפשר לתקן את אשר לא יוכלו להשאר בני חורה, אך לא ברור אשר חמטון אחרונה את האר, למשל, אלה שהוכרחו לתניהם לצאה, ראו במקצת שיטתו הנחניס או שאר ענינים שאינם מקצוע, אשר אינו צריך הכנה וגם אין מעשר את הלב של התלמידים, אבל אלה לא נשלו בו כלל, שלא לקלקל את החורים מסום חיקונו של זה, ושעשתי שפטיבו את זה לאדיל: אלה נכנסים למקרא ואחיו יוצא לתורה, אשר הקביה בזה אני חפדי כן' וגם מוכירים את דברי הרמב"ם ז"ל: ימרתו אלה סכלים ויהנה טפנו חכם אחי.

ונשטה, צרת הבעיה שלנו אחרת היא לגמרי, אם גם נחיר לבנות מוסדות על פי שיטת סרינקורט להציל את הנחשלים, אבל אנו צריכים לדעת מראש כי במדינה שנשכין בה יחונך זה לא יחברו כה ישיבות כשהרת השקפותיהן, ולא יקל לתוך כסדינה היא גדולי חורה מצוינים, אט נחסות לחלק איוו מדינה, ולעטונה יבנו ישיבה כשהרת, ולדרוטה מוסד אקדמטי עם ירי' וקצת תורה, אנו צריכים לתחייבם אם יש לנו תקדים לזה, ואם הי' לא נקלקל יוחר מאשר נחוק, (צריך לדעת כי מוסד כזה... לא יוסדי כל כך לשיבת צדו זה כמו מוסד אקדמטי עם יראת שמים, הנשעם מינו, פסני שהבחור השיך קצת לשיבת צדו זה, כבר הוא ירא שמים כל כך שלא ילך ל...), מכל שכן שאי אפשר לכאורה לתקן להעמיד מוסר בזה בו במקום שומרים בו ישיבה וכולל, ובשכנות ממש, ברחוק מהלך 5 דגשים, וטן גם בצירוף היחידה, בלי מחלוקת המבדלה זה מזה, וכל שכן שהישיבה היא כמעט היחידה הממויך הראשון, וסו וסמנדר נחנכו ונא עוד יותר, סה יחיר לאחר גמר הממויך הראשון, וסו וסמנדר יצאו כאלה שהם מורים טובים עם דרינה אוניברסיטאית ועם ירי' וקצת תורה (פי' עם סיכיה לתורה שהישיבה וכו'), האם לא הי' נסיון גדול אף לבעל כשרון המצויין הלומד שהישיבה וכו', האם לא הי' נסיון גדול לבטוח כי בנינו ממש יוכלו לעמוד כנסיון זה?

לא אחי היקרים, קרוב אני לראות בזה את עצם הדין, עצה מוכרחה

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

שלו. להסעות בה את מצוייניו היחיד חשובים, ואיני רואה לעצמי אפשרות להמנות על הענין הזה.

ידוע אני ברור, שכוונתם לטובה. הדיינו כי אך בסביבת ישיבה וכולל כאלה אשר לבטוח שהסמינר יהי' בתלית הכשרות, אמת הוא כי כן אבל בסביבת סמינר כשר בחסות ההירור אשר שחרבו חיו ישיבה גדולה עם כולל מצויין (יחיד במינו בעולם) גם יחד.

ואזכיר כטאן מה שכתוב בורה הק' הגה העלאת נצוצות הק' (סי' הר"צ בהגה) ונצוצות הק' היינו האפשרויות שיש כרוחקים לתחורים למטוב על כל סנים מקצתם, והיי' על דרך אויל בעמון וסוכא: שתי פירות טובות יש לי להוציא מהם רוח ונעמה) הוא דבר גדול מאד, אבל מכל מקום הרי צריך האדם להוריד את עצמו אל הנצוצות, ואסור הוא אם לא על פי הנבואה מאת ה'. ומביא הוזהר ראי' נלאה מהושע, הרי מה שנשא הושע אשה ונזנים וילדה לו בני ונזנים, ה' לשם חיון הוזהר, היי' ברור נצוצות הקדושה רשע, ומכל מקום לא הי' עושה השש כזאת אם לא שנאמר לי מפורש נבואה, נלא הדבר מאד אשר הוזהר מביא דוקא ראי' כזו, וכן מנה (דבראי לשמה קא עביר). וישת מן היין וישר ויהגלי כו'. עי' את דברי הוזהר מקורי (רס"ה). ד"ה היכלא קדמה כו'. (וביאור משי"כ שם שירותא גו מהיטנותא, היי' דשלא לשמה זיא התחלה, ומתוך שלא לשמה היי' השלאת נצוצות, ודוקא מתוך אסקלריא שאינה מאירה היא התחלת הנבואה עיי"ש, ומכל מקום, וזל שלא לשמה במעשה קדושה, כל שאר אופני העלאת הנצוצות אסורים).

הני מוכרח לגמר כי אין אני, ואמר לכם שליך רב וברכה מרובה, והשיח' יליחכם וחרור רב ובה מניכס, נתח של תורה וירש, ומכל תלמודיכם שיי'.

הגני ידירכם עז

א"ד

כ"ה יום ג' שלח תשי"א, בני ברק

יודי הנאמנים והאהובים, יהי ה' עמכם, ראשי חנוך קדוש, ר"ל היי' ורחב ד', היי'.

בלחכם היקר הנינו, ובהשפעתו מקודם, נכתתי שלא הניעו בזה לסוף דעתי, גם לא אבון את אשר שמחם בני גדולי אינגארן השיטה לחנך

4. תואר אילנות

מורים עם, ותינוקותי דיגריי', כפי הדתד לי הם היו נגד הלמד באוניברסיטה לא פחות מהליטאים.

על כל פנים אין לדין אלא מה שצינו רואות, אני הדל והפסל רואה סיום וברור שאי אפשר בשום אופן להרשות למחורים שילמדו בסמינריון ללמד גם לדיגריי', גם כשרכרו בדבר מרות וימי מסופק בלבדי, ולא נבתי מהנצעה, אבל בדבר מורים לא אוכל להסכים בשום אופן, אני יודע ברור את הקלילות שיגנו, וגם אשר יצא מה חזי, דאני לסדר, יזמן הלמד בסמינריון, לכונן בדיסיפלינה, יהי קוד ולא ארון, ואחר כך, אם באמת תשעלו על הלך דתו, ידע לעמד בנסיון העשה כפעם הרסיר הרס וציל שלא ינסר באוניברסיטה אילו לאחר שהתחיל, והורה על עשותו וחרו בו למעשה, ואם חיו הבחורים לא יסמכו לם, וילכו אחר כך לאוניברסיטה, אינכם אחראים עבורם, אבל המוסר שלכם יהי כולו יחדש בלי סירות ומכשולים, ותשעו תביר הדיגריי' בשום פנים, ואם גם בסמינריון לא יכירו את עצמם ללמד ברוב הדיגריי' בשום פנים, ואם גם ימנעו על ידו זה מוסר התלמידים או שלא יבואו כלל, לא יחבצו מכם בטמים כלל.

זה שסוד וברור מאד בנוגע לעצם הענין, וגם סרתי להגריי' בהסמך שלישי"א לאחר שכתבתי לכם (טרם קבלי תשובתכם), וטרם טאמרתו לו את דעתך, אמר לי שאין זו בעיה כלל, כי ששג הוא סאך לעשות בשום אופן.

אמנם כן בקבלי את דבריכם וראיתי שכבר סררתם לאיזה בחורים, וטרם לכם באד שלא לעמוד בדריכם, כל סכן פסיון שתגריכו להם היין וברי יכו, כאשר כתבתם אמרתי לברי, הן בודאי עבור אחרים וזל הבחורים הללו ברור לי הדבר כמן שכתבתם, אלא מתקפתה אם מפני הדוחק הנדול שנגמסתם בה, אולי אשר לעשות יוצא מן הכלל בעד אלה הבחורים, ולחודע לכל אלה שלא תקבלו על זמנכם אלה שום תלמיד נוסף, ומפני שישעתי אתכם ואת ירש שלכם, אמר לי לבני, כי אפשר לסמוך עליכם שתעמדו בנסיון, ולא תוסיפו בצרה זו עוד, אבל, כאמור, נסתפקתי בזה, והיי' אם גם המעט שכבר נכנסתם בו אולי הוא בנדר חסרון שצריך לעקרו, משום זה הלכתי אל האון המיוחד בעל התון איש שליטי"א וסאלתי את מיו, (דריי' שלא לבטל את זמנו בדברים ששונים, ועל כך לא הלכתי לשאלו את סיו עד נקדה זו שנסתפקתי בה), ותשובתו הייתה: לבטל גם מה שהתחלתם והבטחתם, חורתי ושאלתיו הרי יהי' תלל ח' והיוק

ללחם במבטי רצונו, כמובן, שהסביבה מחזקת מדות ולומד גם מאחרים, אבל עיקרי המדות אינו צריך ללמד מהם, כי יש לו משלו.

ב. הם סבורים כי צריך לסתח בילדים את העצמות, וזו היא טעות גדולה לפני, לא עצמאות צריך לסתח אלא הנבעז, גם כשיסתחו בו ענה והבנעה, ילמד מעצמו גאות הציחה, אבל ללמד לו כי, אני ואמתי עזר, וזהו חרות אדום, חרות הציחה הנבולת.

עי' היטב באנזח הנראי זיל (נדעם בסוף המסילה ישרים) זיל שם: ויש שורע על האנן, והוא לב האנן שאינו נכנס בו כלל, וצריך להכות את האנן עד שתחמוצץ, לכו כתבתי לך שתכה או בנינו אם לא ישמעו לך' כו'.

— הרי מכאן ענין אחר לגמרי בהכאה, והיינו לעשות לבן לב גשבר ונדכה, ופי היטב ברדך עץ החיים להרסיל וציל, ברה: ועתה נחזור לשורע הענין, ור"ה: הנה החורה היא הנקראת עת, קשה להעתיק כל אורד לשורע, אבל הדברים שמוקים מאד, ומבט אחר להם לגמרי, דהיי' שהכאת הבנים היא בבחינת תסורת ערלת הלב ובבחינת חבוס הקבר.

והנה סר לי בו דריי' ויסל ניו שראת כאחד המורים הק', כי אם תבו שומע לחורתי, ראוי לנצוא עיליה לפען הכוזה על כל פנים קצת, ומה שהקשו החוקרים, לא קשה כלל, כי יסוד הוא במדות: דלא שייך ביצא שייך, וכבר כתב האנן עזרא (שסוח כו' יד) דלא שייכת חסדה לכמוי בבת המלך, כן אם יעניש המלך לכסרי בשוטים, לא יעלה על דמיו להקדם מהמלך, ולא ילמד מזה אלא הנבעז לבני, כי שסוס אעלו שהוא בעל כלפי המלך, וכי המלך רשאי להעניש, ולא הוא, כן כאשר חחרר בלב החינוק הדיחה כי האב הוא השליט והבעלים שלו לגמרי, ובסל הוא כלפי אביו, או מחד הנבעז לא ילמד להזהר בשביל שאינו מלקא איתו, אלא עיקר החינוך שלנו מקולקל, שהמורים נעשים חברים לתלמידים, וכן החורים, והכל בשביל עצמאות הבנים ומכאן שכן, נחזאי אם נאב ינו לבני ישוב הבן ויכה לאכזי או לאחיו הקטן וכר.

אלה החוקרים החדישים נחששם חרשות ורובנאיים, המצאו הנצונות שמכאית להפוך את כל המורים, ולחנך היסלרטיסטים תפוסת, ויהי' שיי'.

ממון וכו', והשיב שאין ראוי שיקשה לכם הדבר, ולא יוכלו להתרעם עליכם, מכיון שאחת הונוים בכם על פי מכתב מארץ ישראל, חרותי ושאלתי: אם לכתוב כן בשער (פירוש אם מקבל הוא על עצמו את המצוות וכו'), השיב לי: כן, תכתבו שכן אמרתי, (איני זוכר אם אמר, אמרתי או אמרתי).

ואיני מסופק על דבריו, כי אני איני אומר דעתי אלא בנוגע לסדרי חינוך, ואשר נראה לי אמת כתבתי, אבל בנוגע לעניני בין אדם לחברו, בהבטחות והיוק ממון וכו', איני מספיק והראות כידוע לכם אהובי מכנה, ואני רק מוסר לכתובכם את הוראת הגאון שליטי"א, והנה קשה לי טאד לעצור אתכם, ותדעו שטאד כי אני ברור מאד מענינים כאלה, אבל מה אעשה, הן האמת כאשר היא לפי השגתי תכריחתי לכתוב כאשר כתבתי, על מכתביכם המרטיים עוד אשיב בעיה, אך אני אף לגמור מכתבי זה שכתבתי עד היום, יום ה' שלח, מפני עונם הטרדות, ולא אחסוף לאחר כי דבר שמים אמת בו ההריות נחוצה, והי' ה' שמכם כי חזכו לעלות מעלה מעלה בעבודתו ית', ואשר תעמדו בניסיונות יחזק את אמתת לבכם לעבודתו ית', וישרכם כאלו ומכוסלו ממנו ית' עד עולם.

והגני ידירכם עז דבוק באהבהכם

א"י

חונך הבנים

בשנין הכאת הבנים

(נכתב בבני ברק שנת תשי"ט)

אשר כתבת שיש לחוקרים החדישים תשובה עקרונית בזה, שהרי מדרג אילנים לחקת משעי אוריהם, ואם כן גם הם ילמדו להכות את העושים נגד רצונם, וכו'.

אמנם שתי טעיות גדמו לחוקרים שלא לרדת לעומקו של דבר, א. הם סבורים שהאדם נבדא בלי מדות כלל, ורק מסביבתו הוא לומד איתו, פירוש דבריהם, כי האדם לומד את פרטיותו מהסביבה, אבל אין צורך לו לחפש חקת משעי אוריהם, וכו'.

Page 413

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנו סעיף א

אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירנו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו; וישא ויתן באמונה

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לו

מע"כ ידידי וחביבי מחו' הנכבד הרה"ג מוהר"ר יוסף טענדלער שליט"א

א. בחורים המבקשים לעזוב את הישיבה וללמוד במכללה כדי להכין עצמם ללימודי רפואה, אם להשפיע עליהם שישארו בישיבה

הנה ודאי טוב מה שכתר"ה משתדל בעניין מה שהתלמידים אחר שגמרו בהישיבה את לימודי החול שלהם, שעדיין הם בני י"ז בערך, רוצים לעזוב את הישיבה בהסתת היצר כאילו שצריכים כבר לדאוג לפרנסתם. והוא משום שהפרנסה דשייך שיהיה להם גם מענייני תורה כמלמד ורב אין להם בזה סיפוק הנפש, ואף לא בפרנסה ממחשב (קאמפיוטער) וכדומה ג"כ לא יהיו שבעי רצון, ורק מפרנסת חכמת הרפואה וכדומה רוצים. שבשביל זה צריכים הכנה גדולה, לילך למכללה (קאלעדז) תחילה, שיהיה יחד עם לימוד הרפואה וכדומה - שהוא משך עשר שנים ויותר. הנה כבר אמרתי בפירוש עצת רשעים, שהקרא (תהלים א' א') אומר אשרי האיש, על זה שלא הלך בעצת רשעים. משום ששום אדם לא נעשה רשע פתאום, אלא בתחילה הולך בעצה שלהם, לדאוג לעניין פרנסה אף שעדיין לא הגיע זמנו לדאגה כזו, שיש לו כל טוב בבית אביו. וגם עבור אביו הוא יותר נקל לפרנסו, כי אין צריך להוציא על זה כמעט כלום. ומכל מקום דואג לפרנסתו בשביל עצת רשעים, היינו במה שמוצאים בדברי חז"ל שאין לסמוך על הנס, ומחמירים בזה טובא, לומר שלא די לדאוג על זה לכשיצטרך לדאוג עבור זה - שהוא אחר שכבר ישא אשה - שהרבה פרנסות יש להקב"ה בעולם שברא, גם בלא ניסים אלא בדרך הטבע, וכאשר רואה כל אדם ואפילו נערים וגם ילדים, ואין צורך לזה לשום הכנה כדאמר רבי גהוראי בסוף קידושין (פ"ב ע"א) מניח אני כל אומנות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה. ואפילו להחולקים עליו ומחייבין ללמד לבניהם אומנות, (כבברייתא בקידושין כ"ט ע"א, האב חייב בבנו וכו' וללמדו אומנות, רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. ובקידושין שם דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו' מחטא דתלמייתא, ובקידושין פ"ב ע"ב בבברייתא הוא דעת רבי מאיר), אין מחייבין ללמד להם אומנות שלפי דעתם יוכל להתעשר מזה. ולא רק מחמת שאין מחייבין ליותר - דעל זה יאמרו האבות שמצד אהבתם להבנים רוצים ללמדם אומנות שגם מעשרת - ולכן מסיק ר"מ (בבברייתא בקידושין שם, לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו וכו') שמחשבה זו הוא שקר. דאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו, שלכן צריך להתפלל למי שהעושר והנכסים שלו.

וללימוד אומנות נקיה וקלה אין צורך בחסד השי"ת במדינה זו להרבה זמן, ואדרבה במדינה זו, ואף בכל העולם, כמעט כל העשירים נעשו שלא משום לימוד איזה חכמה, לא רפואה ולא הנדסה (אינזינערע) ולא אף חכמת החשבון. ואף אלו שהיו חכמים באיזה מקצוע, לא נתווסף להן בשביל חכמתם אף לא פרוטה אחת יותר משאר עשירים. אלא הוא רק ממתנת הקדוש ברוך הוא לפי זכותו ולפי מזלו, עיין בתוס' שם (פ"ב ע"א ד"ה אלא לפי זכותו, פירוש לפי מזלו, דבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא). וכל זמן שהן לומדין בישיבה עדיין יש להם לרוב התלמידים רצון להיות תלמיד חכם. וב"ה כבר נמצאו הרבה תלמידים שאין רוצים בשום אופן להניח לימודם בהישיבה, אפילו כשאבותיהן אין רוצים, ובאים לשאול אם יש להן חיוב מצד כיבוד אב - שפשוט שליכא, וכעובדא דר' אליעזר בן הורקנוס (בפרקי דרבי אליעזר ריש פרק א' מעשה בר' אליעזר בן הורקנוס שהיו לאביו חורשין הרבה וכו', אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה וכו', אמר לו איני בוכה אלא שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו והרי בן שמנה ועשרים שנה אתה ואתה מבקש ללמוד תורה, אלא קח לך אשה והוליד בנים ואתה מוליך לבית הספר וכו'. עמד ועלה לו אל ירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי וכו', עמד ולמדו תורה. ובסגנון אחר הוא בבראשית רבה פרשה מ"ב, א', ובתנחומא הישן פרשת לך לך סימן י' ד"ה מעשה ברבי אליעזר).

וסיפוק הנפש, לא מובן כלל מה שייך זה לענייני פרנסה ודברים גשמיים, ששייך רק לעניינים רוחניים בלימוד וידיעת התורה ובמעשים רצויים ונכונים שמהם שייך שיהיה עניין סיפוק הנפש, אבל לענייני פרנסה הוא עניין גופני. אלא ברור שבא זה ממה שלא היו לאלו כלל אהבה וחשק ללימוד התורה. ואף אם בהישיבה למדו בטוב, הוא רק שבטבעם הם תלמידים שצייתי להרב שלהם בשעה שלומדים מה שמלמד להם, אבל לא מצד שלימוד זה הוא לימוד התורה שהוא עיקר כל חיינו, ורק זה הוא תכלית שלנו. שלכן אין להם סיפוק הנפש בלימוד התורה אלא בלימודים אחרים, מפני שבאלו שילמוד אותם לא יקבלוהו ללמוד חכמת הרפואה והנדסה וכדומה. אף שלימודים ההם מצד עצמן אינו נותן להם סיפוק הנפש. ולכן למעשה אם אפשר להשפיע עליהם שישארו בישיבה ללמוד תורה ולא ידאגו בענייני פרנסה כלל, ככל אלו הרוצים ללמוד תורה, שהוא מחמת עצם לימוד התורה, צריך להשתדל להשפיע עליו. אבל אם לא אפשר להשפיע עליו שישארו תלמיד בישיבה - באופן שלא ידאג על פרנסתו לאחר הרבה שנים ויבטח בהקב"ה לעניין פרנסתו - אף אם אפשר להשפיע שישארו עוד שנה ושנים, משום שלא יפסיד כלום, צריך להתבונן הרבה. דהרי כשישאר בישיבה במחשבה זו אפשר לו לקלקל לאחרים. ורק כשמכירין טבעו - שבזמן שיהיה בישיבה ילמוד כראוי כמו אם היתה כוונתו ללמוד תורה לעולם, ולא לחשוב כלל אודות מחשבות הבל שלו - יש להשפיע עליו כי אף בשביל הזמן דלימוד התורה לשנה ושנים, הא הוא דבר גדול מאד. וגם הרי אפשר שאחרי שילמוד בישיבה עוד שנה ושנים יתחזק ליבו לתורה וישארו בן תורה לעולם. ומה שכתב כתר"ה כדבר בטוח שאף כשילכו לקאלעדז לא ילמדו דברים האסורים, שודאי אין לסמוך על זה. דאם היותו בישיבה לא הועילה לו שישארו בן תורה, יש לחוש שזמן קצר אחר עזבו את הישיבה - שיהיה יחד עם חופשים וכופרים ועם נכרים ונכריות שישפיעו עליו לרעה בכל דבר, וגם הוא יותר מחשש בעלמא. אך שלמעשה אינו נוגע זה, דבכל אופן

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

צריך להשפיע עליהם שלא ילכו מהישיבה, אלא יישארו ללמוד כראוי ולהתגדל בתורה אם אפשר. ואם לא אפשר, אין האחריות יותר על כתר"ה. אך מ"מ אם ימצא כתר"ה מי שיכול להשיג עליו שיישאר שומר תורה ומצוות ולקבוע זמן ללימוד התורה. יש לכתר"ה לעשות זה. ועל מה שכתר"ה שלח אלי את מכתב של מר יצחק בראנדריס שליט"א שהארכי"מאד לבאר עצם חוב לימוד התורה ג"כ נשלח לכתר"ה בזה והיא תשובה ברורה ונכונה לדעתו.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לו

יא. לבאר שלא שייך להקשות ממאמרי חז"ל שמחייבים ללמוד אומנות ולעסוק במלאכה לפרנסתן, ומרבתינו הראשונים שעשו מלאכה לפרנסתם

ולא מובן מה שמע"כ ידידי הביא ממה דתניא בקידושין דף כ"ט ע"א בברייתא, שחייב האב ללמד את בנו אומנות ור' יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות. וגם רבי מאיר במתני' סוף קידושין סובר שצריך ללמד אומנות, ומשמע שכן סברי גם רשב"א (שם, שאומר אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי) ואבא גורין איש צדיין משום אבא גוריא (שם, שאומר לא ילמד אדם אב בנו חמר גמל וכו' שאומנות אומנות ליסטית), ומשמע שהלכה כן, ואינו קשה כלל. דהא מדינא דגמ' (נדריים ל"ד ע"א מה אני בחינם אף אתם נמי בחינם) אסור ליקח שכר, והיו מוכרחין ללמד גם אומנות. אבל בדורותינו שהתיר ליקח שכר, אדרבא מהא שמלמדו האב תורה הרי הוא ממילא גם כמלמדו אומנות, אם לימדו כל כך שראוי ללמד לאחרים וראוי להיות רב באיזה מקום, ויהיה לו גם פרנסה מזה.

ומה שהביא מע"כ ידידי מברכות דף ל"ה ע"ב, שאמר רבי ישמעאל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ, ואמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן. הא כוונת ר' ישמעאל הוא רק במלאכת שדהו, שהיו עוסקין רק ביומי ניסן וביומי תשרי, וזה הספיק להו לכל השנה. כהא דהביא הגמ' שם אחר דברי אביי שאמר שהרבה עשו כר' ישמעאל עלתה בידן ואלו שעשו כרשב"י לא עלתה בידן, מה שאמר רבא לרבנן במסותא מיניכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא נתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזוניכו כולא שתא. ומוכרח כן, דהא במנחות דף צ"ט ע"ב סובר ר' ישמעאל דקרא דלא ימוש ספר התורה הזה מפני והגית בו יומם ולילה הוא ממש, (דשאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית, קרא עליו את המקרא הזה לא ימוש וכו'), ואדרבה ר' יוחנן אמר (שם) משום רשב"י דקיים לא ימוש אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית. ואיך אומר ר' ישמעאל בברכות דקרא דלא ימוש אינו ככתבן מצד הקרא דואספת דגנך. אלא דבמנחות איירי בחיוב לימוד התורה כתיקונה לכולי אינשי, שר' ישמעאל סובר דליכא חילוק שלכל אדם די בפרק אחד שחרית וערבית, אלא דהוא דווקא כדאמר הקרא ביהושע לא ימוש מפני והגית בו יומם ולילה. אבל סובר דלמלאכת שדהו שהוא כדי חייו שלו ובני ביתו מוכרחין אף רבנן לעבוד ואין רשאין לסמוך על הגס. ורשב"י סובר דאיכא חילוק, דהמצוה דלימוד התורה לסתם אינשי מקיימו גם בק"ש שחרית וערבית, אבל לרבנן ותלמידיהו הוא ממש דברים ככתבן כל היום, ואין להם לעשות מלאכה כלל, דרשאין לסמוך על הגס בזה שתהא מלאכות נעשית ע"י אחרים כמו שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם.

ומשמע דלרשב"י אין תלוי בדור. דאם תלוי בדור, איך הוכיח אביי דצריך לעשות כר' ישמעאל מהא דהרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן, דילמא היה זה שלא עלתה בידן לאלו דעשו כרשב"י משום דאין דורם ראוי לכך. ודוחק לומר דידעו שדורם היה דור הראוי, דהא קרי אביי לדרא דידיה יתמי דיתמי בכתובות דף ק"ו ע"א, עיין שם. אלא משמע שאין תלוי זה בהדור. אך אפשר שאביי לא הוכיח מזה דהלכה כר' ישמעאל אף בדור ראוי כדורו של רשב"י, אלא הוכיח איך הוא לרשב"י בדורו דאביי, דחזין דלא עלתה למי שעשו כרשב"י, שלכן אין אף לרבנן לסמוך על רשב"י בסתם דור. עכ"פ למעשה איכא הוכחה דאין לעשות כרשב"י אלא כר' ישמעאל בכל דרי, דהא אין מי שיודע לומר על דורו שהוא עדיף מסתם דרי ולומר שישמכו על נס.

ומרבתינו הראשונים שהיתה פרנסתם ממלאכת הרפואה כהרמב"ם והרמב"ן, ועוד הרבה ידועים ולא ידועים לנו, לא שייך ללמוד מהם כדכתבתי לעיל, שהם לא נהנו מהתורה והוכרחו להתפרנס מאיזה אומנות. וגם באומנות זו דרפואה שנתפרנסו ממנה הא לא למדו זה לפרנסה, כי הא לא לקחו שום שכר מישראל (כדאיתא בנדריים מ"א ע"ב דרפואת נפש בחינם) אלא מנכרים. וגם לא שכר גדול אלא שכר מצומצם, ומנכרים עניים לא לקחו שכר, דהיו מחוייבין לרפואת גם אותן משום דרכי שלום (כדאיתא בגיטין ס"א ע"א). אלא למדו גם חכמת הרפואה כמו שלמדו כל החכמות, שהוא כל ענייני הטבע וענייני פילוסופיא ואסטרונומיא. וכל מה שלמדו לא היה זה מצד עניין פרנסה, שמכל ענייני חכמה שלהם לא היה שייך להיות להם שום ריוח, אלא מעניין רפואה שלקחו מחולים נכרים וגם מחולי ישראל מה שמותר בעד טורחן ובטלה, כדאיתא ביו"ד סימן של"ו סעיף ב', שהוא שכר מעט. ואף מה שלקחו מחולי נכרים לא היה שכר גדול להתעשר. ורק אלו שנעשו רופאים אצל מלכים כהרמב"ם אולי קבע המלך שכר חשוב. ואולי היו רופאים מרבתינו שהיו ממונים בעיירות. שג"כ שכר כזה היה מותר - אף בערי ישראל לבד (משום שמינוי זה אינו מצווה כעצם הרפואה, ולכן מותר ליטול עליו שכר) - שאפשר שילמו שכר חשוב. עכ"פ מרבתינו הראשונים לא שייך למילף זה.

יב. החילוק בין עצם לימוד הרפואה בזמן רבותינו הראשונים ללימוד רפואה בימינו

וגם צריך לידע כי רבותינו הראשונים שעסקו ברפואה היה לימודם מספרי רפואה שחברו איזה רופאים גדולים, או מרופא גדול אחד מפורסם בביתו. וגם לא הוצרך ללימודים אחרים לזה, וכמעט שלא ביטלו מלימוד התורה. ובזה"ז לא שייך זה,

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

כי צריך דווקא לבתי ספר שלהם, וגם צריך ללימודים אחרים וג"כ לימודים אחרים אלה הם דווקא בבתי ספר שלהן. שהוא לפרוש מלימוד התורה וגם רוב היום להיות בחבורה אחרת שלא שייכי לתורה כלל וגם לא למושגי התורה. שלכן לא שייך בזמננו מלאכה זו דרפואה, וכן כל מלאכה שצריך בשבילה להרבה לימודים אחרים - דווקא בבתי ספר של המדינה - הרובא דרובא מאלו שרוצים להיות בני תורה וגם חכמי תורה. וגם אם ימצאו איזה יחידים שהם ת"ח וגם הם רופאים, הנה בתורה ודאי לא הגיעו למדרגתם בלימוד התורה שהיה להם להיות לפי כשרונותיהם. ואף בחכמת הרפואה לא אפשר להתגדל בחכמתה להרוב מיחידים אלו, אלא כשעיקר עסקו ועיונו הוא רק ברפואה, אשר במשך הזמן יצאו מליבו ענייני התורה. ואף שאפשר שאולי יהיה איזה יחיד ממש שיתגדל גם בתורה, לא שייך לכל אחד ואחד לסמוך על זה.

ידע מע"כ ידידי, שמה שרוצה בדורותינו ואף בדורות הקודמים זה יותר ממאתים שנה שיהיה פרנסתו ממה שיהיה רופא, אינו מצד שתכונת נפשו מסוגל לזה, אלא יותר הוא משום שהוא מטובד אצל סתם אינשי יהודים ונכרים, ורפואה בדרך הטבע היא גם פרנסה כבודה וגדולה. שלכן לא שייך זה להא דבחובת הלבבות בפ"ג דשער הבטחון (ד"ה וכיוון שהתברר חיוב הגלגול) איתא שכתב ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה כבר הטביע השי"ת לה בטבעו אהבה וחיבה, ומסיק ומי שמוצא במידותיו וטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות ויהיה גופו ראוי לה ויוכל לסבול את טרחה יחזור עליה וישים אותה סיבה להבאת מזונו. שזה שייך רק בדבר שיש לו מטבעו כוסף ורצון למלאכה זו מצד טבעת מידותיו, ולא כשהוא מחמת שידוע לו שהעוסק במלאכה הוא מטובד והריוח מזה הוא גדול. שלכן אין תאוה וכוסף זה כלום.

ובעצם משמע לי שמלאכת רפואה אין לה מצד טבעיות האדם שום נטיה לה. דהא בזמן המחבר ספר חובת הלבבות היתה חכמת הרפואה מלאכה המצויה לחכמי התורה, ובפרט לחכמי ספרד שרבנו בח"י המחבר היה מהם, ולא הזכיר מלאכת הרפואה בכלל המלאכות שהזכיר שם בתחילת דיבור זה. ולכן נראה שהוא מטעם שמלאכת הרפואה אין שייך לעניין זה, משום שאין נטייה לאדם אליה מצד הטבעיות. והטעם נראה פשוט, שלא הייתה עניין רפואה דבר טבעי מתחילת הבריאה - שלא היה הכרח לאדם שיחלה, אף שנגזרה המיתה עוד ביום ראשון דהבריאה תיכף אחר אכילת אדם הראשון מעץ הדעת, מ"מ לא היה חולי עד יעקב דבעא רחמי והוה חולשא. אבל עד אלישע לא היה אינשי חליש דמיתפח, אהא אלישע ובעא רחמי ואיתפח, כדאיתא בב"מ דף פ"ז ע"א ובסנהדרין דף ק"ז ע"ב. ולכן לא שייך שיהיה זה בטבע אדם הרצון והכוסף למלאכת הרפואה. וכל הרצון והכוסף למלאכת הרפואה הוא רק מצד הידיעה שהיא מלאכה מכובדת וגם פרנסה גדולה. ואם היתה מלאכה אחרת כבודה ויש ממנה פרנסה גדולה לא הי"ל שום רצון להיות רופא ולהתעסק בחולים.

י.ג. אם יש איסור לבן ישיבה להפסיק ללמוד בישיבה כדי ללמוד רפואה, ובמה שביטול תורה אף שהוא לצורך מצווה אינו עושה שתורתו תשתמר

אבל עכ"פ למעשה איסור ממש ליכא אף על מי שאף אחר שלמד הרבה שנים וראוי להתגדל בתורה, ומניח עיקר הלימוד והולך לבתי ספר של המדינה ללמוד חכמת הרפואה או הנדסה וכדומה, מחמת שרוצה להרוויח ממון הרבה, ובדרך הטבע רואה רק מלאכות אלו ראויין לזה, או שרצונו בזה מחמת שחושב שישגי שידוך יותר טוב לפי רצונו, אף שודאי לא שייך שיתגדל בתורה וגם יקטן ידיעתו והבנתו בתורה - אם ימצא מקום שלא יהיו תערובות נשים שאז אסור אף שלא יצטרך ללמוד לימודי כפירה. אבל מצוות לימוד התורה וידיעתה לא קיים, אף שהתורה נתנה רשות למי שרוצה להתעסק בענייני הרווחת ממון אף שהוא להתעשר, ויהיה עדיין מחוייב לקבוע זמן ביום ובליילה כפי שיהיה אפשר לו. ואם יוכל גם להתעמק בלימודו יצטרך גם להתעמק ולעייין כפי האפשר. אף שגדולות תורתן היאך משתמרת, ותירץ דמתוך שחסידיהם הם הגמ' בברכות דף ל"ב ע"ב וכי מאחר ששוהין תשע שעות בתפילה תורתן היאך משתמרת, ותירץ דמתוך שחסידיהם הם תורתם משתמרת. הרי מפורש שבלא זה לא היה שייך שיהא תורתן משתמרת אפילו במעשה נסים. והוא משום שברור שלא יעשה נסים למי שמבטלין מלימודם מחמת שרוצים להתעשר. וגם ברור ופשוט שאף כשיעסוק אדם במצוות כל הימים ולא ילמוד, ליכא עניין ברכה זו דהיה בחסידים הראשונים. עיין בירושלמי פסחים פ"ג ה"ז דרבי אבהו שלח לר' חנינה בריה זכי בטיבריה אתון ואמרן ליה גמל הוא חסד שלח ומר ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא שכבר נמנו וגמרו בעליית בית ארום בלוד שהתלמוד קודם למעשה, והובא ברא"ש כתובות דף י"ז ע"א (סימן ה') עיין שם, ואיתא כן גם בירושלמי חגיגה פ"א ה"ז.

וגם אפשר שאף במקום שנדחה ת"ת בשביל מצווה, דהוא במצווה שא"א לעשותה ע"י אחרים כדאיתא במ"ק דף ט' ע"ב שדרשו כן ר' יונתן בן עסמי ור' יהודה בן גרים, נמי לא תחשב המצווה כלימוד התורה אך שמ"מ נדחה - ומ"מ לא מצינו שביטול זה הוא לעניין המציאות ממש כלא ביטל - שבמה שילמוד אח"כ אף שהוא זמן מועט באותו יום, או במה שילמוד למחר, ידע היטב כמו שלמד היום והשעות שהיה עוסק בבנין הסוכה והשגת הלולב. דרק בתפילה ובחסידיהם הראשונים נאמר זה. וגם הא אדרבה מפורש בשבת דף י"א ע"א, דתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה, ומוקמי כן סיפא דמתני' מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה. וא"ר יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנותן. הרי שאף רשב"י וחבריו לא היו בזה כחסידיהם הראשונים שאף שלא למדו זמן גדול היה ידוע להם כלמדו כל היום, שלכן הוצרכו לדחות התפילה. וכ"ש שבדורותינו שלא שייך מי שאף יחשוב שהוא כבר תלמיד חכם גדול, ואף שלא ילמוד אלא מעט יוכל להתעמק ולהבין ולזכור. ואם נמצא כזה הוא שוטה וגס רוח. אבל מ"מ צריך מי שפסק ללמוד תורה בישיבה להתעמק ולהבין לפי מעט הזמן שיכול - אבל ודאי לא שייך לו אף לטעות לומר שמקיים כראוי מצוות לימוד התורה. אך שאינו עושה איסור ממש, משום דעכ"פ איכא קולא לאינשי שאם רוצים להתעסק במלאכה וסחורה וכל דבר אף להתעשר ראויין.

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

יד. בעניין בחורים שאינם מצליחים בלימודם, אם מותר להם לעזוב את הישיבה ללמוד לימודים אחרים

ומש"כ מע"כ ידידי שיש הרבה שמחמת ששומרין איסורים מתפחדים לעסוק בחיי שעה, ויושבים בהישיבה על ספר פתוח ואינם לומדים ממש, שלימוד כזה אינו מצליח. לא שייך שיהיה טעות כזה, ורק הוא עצלות בעלמא, שאף שלומדים - אם אפשר להם להתעמק יותר לפי כשרונותיהם, ואינם מתעמקים אלא לומדים לפום ריהטא, הוא עצלות היגיעה בכשרונותיו שהוא ג"כ ביטול תורה באופן גדול. וצריך להוכיח אותן בדברים מסבירים, ואם לא יקבל מחבירו צריך לראות שראש הישיבה יוכיח אותו, שבדאי יקבלו אלו המתעצלים להעמיק בלימודם.

ובדבר בחורים שאינם מצליחים בלימודם והוא מצד שאין להם כשרונות, וללימודים אחרים יש להם כשרונות, הרי בלימוד התורה שייך למי שלומד התורה להתגדל בכל אופן. כי אף אלו שאין יכולין להתעמק אבל יש להם כח הזיכרון יכולין להתגדל ברוב הלימוד לידע כל הש"ס ורבותינו המפרשים והפוסקים לפום ריהטא, שזה ג"כ עניין גדול בתורה. וגם עלול מצד רוב הלימוד גם להשיג כח התעמקות ולהבין ביותר אף מצד הטבע קצת. וגם איש כזה הרי ודאי יזכה כלפי שמיא שיצליחהו השי"ת בלימודי התורה, ויהיה לו גם כח התעמקות בלימודו ובהבנה הישירה והנכונה, ויהיה מגדולי התורה. ואדרבה אם יחסר לו להבין בענייני רפואה כראוי הרי עלול להזיק אינשי, דיטעה להבין המחלה והרפואה, כמו שמצוי מאד ברופאים מצד חוסר הבנתם ועצלות העיון. וכן הוא בשאר ענייני חכמה שייך לטעות כשיחסר לו הבנה נכונה. וג"כ אם לא שייך שיטעה בענייני נפשות משום שאינו עוסק בזה, עלול הוא עכ"פ להיות מזיק ע"י טעות. וכשיעסוק בעניינים אחרים הרי מצד המלאכה עצמה אין לו במה לבקש מהשי"ת שיצליחהו, אלא מצד הביטחון והאמונה, שג"כ הולכת ומתמעטת באלו שאינם עוסקים בתורה.

טו. אם כדאי להחשיב אלה שעזבו את הישיבה לבני תורה, משום החשש שמא יתקלקלו יותר

ומש"כ מע"כ ידידי על מה שכתבתי בתשובה שם שאף מי שלא יתקלקל בבתי ספר של המדינה אבל איך שיהיה לא שייך שיהיה אף בן תורה, שח"ו יצא מזה קלקול לאלו שסוף סוף יכנסו לעסק פרנסה. וכוננת מע"כ הוא שיכנסו ע"י שתחילה יעזבו לימודם בהישיבה ללימודי חול בבתי ספר דהמדינה, ואם לא יתחשבו כבני תורה יתיימשו מלעלות יותר בתורה ויראה ולא יקבעו אף זמנים קטנים לתורה. אבל הא יותר תמוה מה שלא ראה מע"כ קלקול היותר גדול ע"י שיתחשבו לבני תורה, שכו"ע יאמרו שכיון שגם אלו שעזבו לימודם בתורה ועסקו בלימודי חול הם מתחשבים בני תורה ותלמידי חכמים למה לן להתעמל בתורה ויראה. וחשש זה מצינו בגמ' מנחות דף צ"ט ע"ב, דעל מה שאמר ר' יוחנן משום רשב"י אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש, מסיק הגמ' ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ. ופירש"י שלא יאמר בק"ש סגי ולא ירגיל בניו לתלמוד תורה, ועוד גרע דהא אינשי שלמדו תורה ג"כ יאמרו כן. והכא לא שייך טעמא דרבא דפליג שם ואומר מצווה לאומרו בפני ע"ה, שטעמו הוא כדפרש"י דאדרבה ידעו מזה דאם משום קריית שמע נוטל שכר גדול כזה כי אז תצליח את דרכיך, אם היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרגיל את בניו לתלמוד תורה, ל"א סברי דממה דעמלי רבנן וגרסי כולי יומא אף דמצי פטרי נפשייהו בקרית שמע, ששכר לימוד התורה גדול מאד. דהא כאן רואים שגם אלו שעזבו לימודם בתורה ולמדו לימודי חול ג"כ הא הם בני תורה ות"ת כמותם דהרי אלו שעוסקים כל היום בתורה נמי מחזיקין אותן לבני תורה ות"ת.

אבל חשש זה דהם עצמן שבאמת ובעצם אינם בני תורה יגרעו כשלא יחשיבו אותן לבני תורה ות"ת, לא מובן. דכי מגרעין אותם מכפי שהם, שהם עצמן אין להם להחשיב עצמן במדרגה זו דבני תורה ות"ת, מאחר שאין לומדין התורה בקביעות כבני תורה. ואף כבוד הם רוצין יותר מאלו שישבחו יותר בהחכמה שמתפרנסין ממנה דהוא חכם וגדול ברפואה וכדומה, וחשוב גדול אצל רופאים וכדומה, משישבחוהו שהוא חכם בתורה, שלא יהיה לו כלום משבח זה ואפשר שיגרעו לו בשבח זה - שיאמרו שמסתמא אין במה לשבח בהחכמה הרפואה שלכן משבחין אותו בהחכמה התורה, שאין זה עניינו וצורכו. ואם מצד יצה"ר דגאור רוצה גם שישבחוהו בחכמת התורה, לא שייך שיתחייב זה לעשות רצונו ואין לחוש לזה. אלא אם נדמן שכבר הוא גדול בתורה ממש, אז ודאי יש לכבדו מצד הדין, ואין לסלק זכותו - אף אם יש טעמים בזמננו שלא לכבדו בכיבודי התורה לתלמידי חכמים, שלא יגררו אחריו שיטעו לומר שגם הם יכולין להיות גדולים בתורה וגם לילך לבתי ספר של המדינה, להיות חכמים גם ברפואה וחכמות אחרות כדומה. דאין לגרוע זכותו בשביל חששות.

ומש"כ מע"כ ידידי מה שהרבה יראים ושלמים עוסקים באומניות חשובות ועכ"ז עיקר מגמתם בחיים הוא עסק התורה והמצוות - האם נימא שאינם בני תורה. למותר הוא להשיב כי כבר כתבתי שודאי הם אנשים כשרים, אבל לא שייך להחשיבם לבני תורה. אלא דהתורה נתנה קולא שליכא חיוב ממש על כל יחיד שיעשה תלמיד חכם. אבל בני תורה ותלמידי חכמים אין נחשבים אלא מי שמקיימין מצווה זו דלימוד התורה כראוי, שהוא להיות מוכתר בכתר תורה. דהוא דווקא כשלא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא יעסוק במלאכה וסחורה אלא כדי חייו. וכשלא אפשר לו בזה יצטרך לזון מן הצדקה. אבל בזמננו זה מאות בשנים שנוהגים היתר אף לכתחילה לקבל משרת רבנות בשכר, וכן משרות מגידי שיעור בישיבות גדולות וקטנות, יצטרך ליקח אחד ממשורות האלו. אבל אם ירצה דווקא להתפרנס שלא ממשורות אלו, אלא מאומניות שטרוד בהו כל היום, כי רוצה לחיות חיי עשירות, וכ"ש כשרוצה להתפרנס דווקא ממלאכת רפואה וההנדסה וכיוצא דווקא, שצריך לבטל לגמרי הרבה שנים אפילו עוד קודם שיהיה שייך להרוויח מזה כלום, ועוד צריך להשיג במתנה ובהלוואה על הוצאת הלימוד דחכמות אלו, לא שייך כלל לחשוב מזה למי שרוצה להיות בן תורה שיעשה בן תורה מזה. ודורות שכל בני ישראל היו בני תורה ותלמידי חכמים היו רק דור המדבר שלא עשו מלאכה כלל, והדור שנכנסו לארץ עם

Contemporary Poskim on Academic Study

Rav Aryeh Lebowitz

יהושע שכל ימיהם ראו הנסים, ודורו של חזקיהו המלך. אבל לא היו כולם בני תורה אף לא בדורות הכשרים כדורות של דוד ושלמה. ודורו של חזקיהו לא היו כל ישראל, אלא ב' השבטים שהיו תחתיו.

טז. בדבר אלה שאינם ראויים להתגדל בתורה, ואלו שיש להם חשק לעיין בשעותיהם הפנויות בענייני חכמות

ומש"כ מע"כ ידידי בדבר אלו שאינם ראויים להתגדל בתורה מצד שאין להם כשרונות ואפ"ל הוא מצד עצלות יהיה מאיזה טעם שיהיה ודאי לא שייך לחייבם ללמוד כחייב שכתבתי לפני תורה, ורשאי ללמוד איזה מלאכה שחשוב שלפי דרך הטבע היא מלאכה יותר ראויה, אף שיצטרך לבטל זמן הרבה גם על הכנה למלאכות ההם - עיין בסידור ריעב"ץ אחר תפלת שחרית בהלכות תלמוד תורה סעיף י"ח מה הדברים שחייב ללמוד איש שאינו יכול ללמוד הרבה - כדרך האינשי שעושין. ואם ראוי ללמוד מלאכת רפואה והנדסה ג"כ רשאי, אם יוכל ללמוד זה בלא לימודי כפירה ובלא תערובות נשים. וטוב שיעשה כל דבר ע"פ ת"ח ויתיישב עמו בכל דבר.

ובדבר אלו שיש להם חשק טבעי לעיין בשעות הפנויות בענייני הבריות וגם בענייני חכמות אחרות לידע מהם מה שאפשר לפום ריהטא, אינו רואה בזה שום חיסרון אם אך לא יבטל מסדרי הישיבה - אף לא המוכרחים אבל הראויים - מאחר שאין עיניו בהם דרך עמקות ודרך יגיעה רק בעיון בעלמא בשעות המנוחה, והוא לו עניין הגאה ואולי גם תועלת. ואין צורך למה ששמעת בשם גדול אחד שאנשים כאלה אם אינם ממלאים תשוקתם במקצת לא ילמדו כראוי, שאין לחוש לזה. אלא גם בלא זה אין שום טעם להטיל איסורים בעלמא. אבל אם יראו שהוא מבטל מזמן הלימוד, או אף שהוא מטריד את מחשבתו, צריך חברו לדבר אליו בדברים מובנים - שהוא רע לפניו עיין זה הרבה, אלא מעט כפי שירשוהו, או למסור זה לאחד מחבריו שיעיין בזה כפי שחברו ירשה אותו, וזה יותר טוב.

והנני המברכו בהצלחה גדולה בתורה וביראת השי"ת ובזה יהיה חפצו ורצונו תמיד

משה פיינשטיין.

שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן נו

שאלה: תלמיד שחשקה נפשו בתורה וברצונו לעבור מבית הספר לישיבה קדושה שעוסקים בה בתורה במשך כל שעות היום, והוריו דורשים ממנו בכל תוקף לעבור לישיבה תיכונית, האם חייב להישמע להוריו משום מצות כיבוד אב ואם?

תשובה: במסכת מגילה (דף טז ע"ב) אמרו, גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, ולמדו כן מיעקב אבינו, שנענש ופירש ממנו יוסף במשך כ"ב שנה, על ששהה בבית לבן ובדרכו לבית מגורי אביו כ"ב שנה, ונמנע מקיום מצות כיבוד אב ואם. ואילו על ארבע עשרה שנה שלמד תורה בבית מדרשם של שם ועבר, לא נענש, מכאן שמצות תלמוד תורה חשובה יותר מכיבוד אב ואם. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ סעיף יג). וכתב הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה יב): מי שאמר לו אביו לעבור על דברי תורה, ואפילו אמר לו לבטל מצות עשה של סופרים, לא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כולכם חייבים בכבודי. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ סעיף טו). והגאון רבי ישראל איסרלן בשו"ת תרומת הדשן (סימן מ) נשאל, בדבר תלמיד שרוצה ללכת למדינה אחרת ללמוד תורה, מפני שהוא בטוח ששם יראה סימן ברכה בתלמודו, ואביו מוחה בו באומרו אליו: בני, אם תלך לאותה מדינה תגרום לי צער גדול, כי תמיד אדאג פן יעלילו עליך הגוים עלילות ברשע, כדרכם באותה מדינה. האם רשאי בכל זאת הבה שלא לציית לאביו? והשיב, שמכיון שהלכה רווחת בידינו שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, אינו צריך לשמוע לאביו בזה, ואפילו אם יכול הבה ללמוד תורה בישיבה שבעירו, הרי שנינו בברייתא בעירובין (דף מז ע"א) שאף בזמן שמוצא ללמוד, מותר לכהן ליטמא בטומאה דרבנן כדי ללמוד תורה במקום אחר, לפי שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד. וכן אמרו במסכת עבודה זרה (דף יט ע"א) שאין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. ולכן הכל בכלל מצות תלמוד תורה שדוחה מצות כיבוד אב ואם. ואף על פי שאביו מצטער על כך, אין לו לחוש לזה, שכיבוד אב ואם ומוראם מצוה שוה היא, ונדרת מפני מצות תלמוד תורה, וכמו שלמדו בגמרא ביבמות (דף ו ע"א) מהפסוק איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי, כלומר, מוראי למעלה ממורא אב ואם. ע"כ. וכן פסק מרן השלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ סעיף כה). וכן העלה הגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק יורה דעה סימן נד). והוסיף, שהרי גם יעקב אבינו יכול היה ללמוד תורה מפי יצחק אביו, ובכל זאת לא נענש על שהלך לבית המדרש של שם ועבר ללמוד תורה, ומשום שאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, וכדברי התרומת הדשן הנ"ל. [וראה עוד בספר חסידים (סימן תתקנו) שכתב: תלמיד שאינו חפץ ללמוד תורה מהחכם שבעירו, מפני טירדות שיש לו בביתו, הרי אמרו חכמים (עירובין מז ע"ב) שלא מכל אדם ולא בכל מקום זוכה אדם ללמוד, לפיכך אפילו אם יוצא לחוץ לארץ מותר. ע"ש. (וראה עוד בספר חסידים סימן תתקסח). ולפי מה שכתבנו בשו"ת יחוה דעת חלק ד' (סימן מט) שישבת ארץ ישראל דוחה מצות כיבוד אב ואם, יש לומר שמכל שכן שתלמוד תורה שהיא עדיפא משיבת ארץ ישראל, דוחה מצות כיבוד אב ואם. וי"ל +ובפתחי תשובה (סוף סימן רמ) כתב בשם החמודי דניאל, שאפילו אם יש ספק בדבר אם יצליח יותר בלימודו במדינה אחרת, או לא, אף על פי כן מותר לו לצאת ללמוד בניגוד לדרשת אביו. ע"ש. וזה שלא כמו ששמע בעקרי הד"ט יורה דעה (סימן כו אות יג) בשם שו"ת מים רבים (סימן מט), שאפילו אם הבה אומר שמוטב לו ששם יראה סימן יפה בתלמודו אסור, אלא אם כן ידוע שהאמת אתו, אז שפיר דמי להניחם ולצאת. ע"ש. אלמא שבספק אינו יכול להניחם ולצאת. ונ"ל שהעיקר כדברי החמודי דניאל. וע' בדברי הרמב"ם (פרק ג מהלכות אבל הלכה יד). ודו"ק +.

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

לפיכך גם בנידון שלנו שההורים דורשים מהבן שילך ללמוד בישיבה תיכונית, שצריכים ללמוד שם דברים רבים אחרים מלימודי חול עם תלמוד תורה, והבן סבור שיצליח יותר ללמוד תורה בישיבה קדושה שכל עסקו יהיה בתורה, והמציאות מוכיחה שבניין תלמוד תורה בבקיאיות ובפולפול יש הצלחה רבה בישיבות שכל עסקם בתורה, מאשר בישיבות תיכוניות שעוסקים גם בדברים אחרים, וכמאמר החכם, מימי לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת. (והובא בשו"ת התשב"ץ חלק א' סימן עב). לכן אין לבן לציית להוריו בדבר הזה, שגדולה מצות למוד תורה יותר ממצות כיבוד אב ואם. ועיין במדרש (שמות רבה פרשה ו' סימן ב') שדרשו על הפסוק: כי העושק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה, כשהחכם מתעסק בדברים הרבה, הרי הם מערבים אותו מן החכמה, ויאבד את לב מתנה, מן התורה שניתנה מתנה בלבו של אדם. ע"ש. וכתב הגאון הנצי"ב בספר העמק דבר (בהרחב דבר במדבר פרק כא פסוק כ'), בד"ה וממתנה נחליאל, שאפילו אם הוא כבר חכם בתורה, אם מתעסק בדברים הרבה, בתחלה מתערבב בחכמת העיון והפולפול, שאינו מבין הדברים כהוגן, ולבסוף משכח תלמודו. שכאשר אדם זוכה לתורה, בתחלה זוכה במתנת הזכרון, ואחר כך נוחל חכמת הפולפול והסברא הישרה, ומחדש חידושי תורה, [וכן אמרו (ע"ז יט ע"א), ילמוד אדם תורה, ואח"כ יגהה. (כלומר, שאחר שיגרוס יעין בתלמודו להקשות ולתרץ ולפלפל ולדמות מילתא למילתא. רש"י). וראה עוד בסוכה (כט ע"א)]. וכשמאבד זכותו, מגיע לחילופי הדברים, שמתחלה מתערבב בחכמת העיון, ואחר כך שוכח תלמודו. ע"ש. ומכל שכן שאם בתחלת לימודו לומד גם לימודי חול עם התורה, שהדברים הנ"ל שייכים ביתר שאת.

אמנם היה מקום לכאורה להצדיק את ההורים, על פי המשנה באבות (פרק ב' משנה ב'): רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. ובמסכת ברכות (דף לה ע"ב): תנו רבנן, ואספת דגנך, מה תלמוד לומר, לפי שאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיר, יכול דברים ככתבם? תלמוד לומר ואספת דגנך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. (פירש רש"י, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, שאם יצטרך לבריות ולא יעסוק במלאכתו סופו להבטל אף מדברי תורה). רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר אדם חורש בשעת חרישה זורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה זורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכרכם וכורמיכם, ובזמן שאינם עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי עצמם. אמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם. ומכיון שבשישיבה תיכונית מלמדים גם מקצוע שיוכל אדם להתפרנס ממנו, אולי היה נכון יותר שיעשה כרצון ההורים ללמוד בישיבה תיכונית.

אולם באמת נראה שמה ששינוי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, זוהי מדת סתם בני אדם, שאם לא יתעסקו גם בדרך ארץ, סופן להתבטל אף מדברי תורה, וכמו שסיים, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. לפיכך צריך לנהוג בה מנהג דרך ארץ. (וראה בתוספות ישנים יומא פה ע"ב ובתוספות רבינו יהודה שירליאון ברכות לה ע"ב ובהגהות מיימוני פרק ג' מהלכות תלמוד תורה אות ב'. וראה עוד בספר הליכות אלי סימן תרכח, ובברכי יוסף אורח חיים סימן תכג סק"ג). אולם לאשר חשקה נפשו בתורה ואדיר חפצו להתעלות במעלות התורה ובראת ה' טהורה, ומשאת נפשו להגיע לכלל מורה הוראות בישראל ולדון דין אמת לאמתו, ולזכות את הרבים, ולהגדיל תורה ולהאדירה, אשר אין לך מדה טובה הימנה, על כגון זה כבר אמר רבי נהוראי במשנה (קידושין פב ע"א) מניח אני כל אמונות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, כי ידע את נפש בנו והתמדתו ושקידתו על דלתות התורה, כי גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעולו/פעלו. וכמו שאמרו גם כן בברכות (מח ע"א) בוצין בוצין מקטפיה ידיע, לכן מצא לנכון ללמדו רק תורה, ושם בטחונו בה' אשר אין מחסור ליראיו, ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. צא ולמד מהמעשה שהובא במסכת תענית (כא ע"א) ברבי אילפא ורבי יוחנן שהיו עוסקים בתורה מתוך עוני ודוחק גדול, והסכימו ביניהם לצאת לעשות סחורה כדי להתפרנס, וכמו שנאמר, אפס כי לא יהיה בך אביון. בדרך ישוב אחר כותל רעוע לאכול פתם, באו שני מלאכי השרת, שמע רבי יוחנן שאומר האחד לחבירו בוא ונשליך עליהם הכותל הזה ונהרגם, על שמניחים חיי עולם הבא, שהיא התורה, ועוסקים בחיי שעה של עולם הזה, אמר לו המלאך השני הנח להם, כי אחד מהם שעתו עומדת לו (פירש רש"י, שהוא עתיד להתגדל ולהתנשא, ולא הגיע זמנו למות). שאל רבי יוחנן את רבי אילפא, האם שמע מר דבר? אמר לו, לא שמעתי, אמר רבי יוחנן בלבו, ממה שאני שמעתי וחברי רבי אילפא לא שמע, כנראה שהשעה עומדת לי. חזר רבי יוחנן לתלמודו ומיד נתמנה לנשיא ולראש ישיבה, ונתעשר, ורבי אילפא המשיך בדרך למסחר, כשחזר אמרו לו אנשי המקום, אילו ישבת ועסקת בתורה לא היינו ממליכים אותך עלינו לראש ולקצין? וכו'. ע"ש. מתוך שיחתם של מלאכי השרת למדנו חומרת הדברים לעזוב חיי עולם, של עסק התורה, ולעסוק בחיי שעה של מקנה וקנין, אפילו לצורך פרנסה. ומכאן למד הגאון רבי משה פיינשטיין נר"ו בשו"ת אגרות משה כרך ו' (חלק יורה דעה סימן פא ופ"ב), שבמקום שאין צורך כל כך בייסוד ישיבות תיכוניות, כי הרוב ככל נהרים לישיבות שעוסקים כל היום בתורה, אסור לייסד שם ישיבות תיכוניות, אפילו אם יש מעט תלמידים שרוצים ללמוד בישיבה תיכונית, כי הלומדים בישיבות תיכוניות צריכים לבזבז רוב זמנם בלימודי חול שונים, ואין להם סיכויים סבירים שיגיעו לכלל תלמידי חכמים שיכולים להבין ולהורות להלכה ולמעשה, שצריך לזה כל כוחות הנפש להבין ולהשכיל דרכי הלימוד בבקיאיות בש"ס ובפוסקים, ובענין מעמיק ובסברא ישרה. ובאמת שחובה קדושה על כל בן תורה לתת אל לבו להשתדל להיות גדול בתורה ובהוראה, בפרט בדורינו זה דור השואה וחורבן הישיבות באירופה ובפולין וכו'. ע"ש. ולכן בנידון שלנו שהתלמיד חשקה נפשו בתורה, ורוצה ללמוד בישיבה קדושה במשך כל שעות היום, אין ספק שמצוה רבה לעודדו ולחזק את ידיו אף אם הוא בניגוד לרצון הוריו. וכבר אמרו (מכות י ע"ב) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו, שנאמר אני ה' מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך. וראה עוד בשו"ת התשב"ץ חלק א' (סימן קמב), ובשו"ת דבר שמואל אבוהב (סימן קלח), ובכסא רחמים (פרק טז הלכה א'). ודו"ק.

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

וכן מצאתי להפני יהושע (בקידושין פב ע"א) שכתב, שרבי נהוראי אינו חולק על רבן גמליאל שאמר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, כי בודאי מדת כל אדם ללמוד תורה עם המלאכה שיתפרנס ממנה, שאין כל אדם זוכה שמלאכתו תהיה נעשית על ידי אחרים, וחלילה יכול לבוא לידי ליסטות או לבזיון התורה, אבל רבי נהוראי דיבר כלפי עצמו, לפי שראה שבנו זר"ז וממולח וחשקה נפשו בתורה, ובודאי שיזכה שתהיה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, לכן אמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ע"כ. גם הגאון רבי פנחס הלוי איש הורוויץ בספר המקנה (קידושין שם), הסביר כעין דברי הפני יהושע, שאין כל הכוחות שוים בענין זה, שהדבר תלוי אם לבו בטוח בה' באמונה שלמה שיזמין לו פרנסתו כדי שיוכל ללמוד תורה, צדיק באמונתו יחיה, ודורשו ה' לא יחסרו כל טוב. ועל זה אמרו במדרש תנחומא, לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, אלו תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, ואדיר כל חפצם בתורת ה', ולא יליזו מנגד עיניהם יומם ולילה בסוד ה' עלי אהליהם, והם הזוכים לכתרה של תורה, ועל כגון זה אמרו חז"ל בביצה (דף טו ע"ב), אמר הקדוש ברוך הוא, בני, לוו עלי והאמינו בי ואני פורע שכפי חזקת האמונה כן יהיה ה' מבטחו. ולכן אמר רבי נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. אך מי שאין מבטחו חזק, ולבו דואג ונוטה אנה ואנה, אין לו לסמוך על הכס, ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ותהיה ברכת ה' עליו ככל/כלל אשר יעשה. ולכן אמרו הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם, כי לא היה בטחונם חזק ולכן לא העילו. ועל זה אמרו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בשו"ת צפית בדבש (סימן ס'). ע"ש. ויש להזכיר כאן מה שכתב הרמב"ם (בפרק יג מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב): ששבט לוי הובדל מכל שבטי ישראל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות לרבים דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים, שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ואינו נוטלין חלק ונחלה בארץ, ולא זוכים לעצמם בכח גופן, אלא הם חיל ה' יתברך, ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש אשר נדבה אותו רוחו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' ולשרתו, לדעת את ה', ולהבין ולהורות בתורת ה', והלך ישר כמו שעשה השי"ת, ופרק מעל צאורו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכהו בעולם הזה בדבר שיספיק לו פרנסתו, כמו שזיכה את הכהנים הלויים, וכן אמר דוד: ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. ע"כ. וראה עוד בשו"ת נשמת כל חי (חלק יורה דעה סימן נו), ובשו"ת משיב דבר (סימן מד), ובספר בני שלמה (סימן לג), ובספר משנה ברורה בביאור הלכה (סימן קנו). ע"ש. וגם הלום מצאתי בשו"ת חלקת יעקב חלק ג' (סימן קל) שנשאל בבחור שלומד בישיבה, ואינו מפציר בו ללמוד באוניברסיטה, אם מחוייב לציית להוריו, והעלה שאינו צריך לשמוע לו, שכן אמרו בקידושין (לב ע"א) אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה, שאני ואבא חייבים במצוה. וכן מבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן מ') שכנגד מורא שמים לא שייך כלל קיום מצות כיבוד אב ואם. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סוף סימן רמ). נמצא שיש לנו פסק מפורש בזה שאפילו אם אביו מצטער בדבר לא ישמע לו כלל. ע"ש. וכן העלה בשו"ת מנחת יצחק חלק ה' (סימן עט). וכן פסק בשו"ת באר משה חלק א' (סימן נט). ע"ש ויהנה התוספות קידושין (לב ע"א) בד"ה רב, כתבו, דהא דאמרין הרי שאמר לו אביו אל תחזיר (אבידה) יכול ישמע לו, תלמוד לומר אני ה', כולכם חייבים בכבודי, היינו כשאומר לו אביו אל תחזיר אבידה אלא עסק בכבודי, אבל אל תחזיר בחנם לא אצטריך קרא וכו'. ע"ש. וכן כתב בחידושי הרשב"א (יבמות ו ע"א), שעיקר מצות כיבוד אב ואם אינה אלא בדבר שיש בו לאביו הנאה, כגון מאכילו ומשקהו מליבו ומנעילו, כמו שאמרו בקידושין (לא ע"ב). אבל אם אמר לו אביו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליו, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו בלבד, ומה שאמרו הרי שאמר לו אביו הטמא ואל תחזיר וכו', לא לחנם אמר לו שיתמא, דבזה לא צריכא קרא, אלא שאמר לו להביא לו פירות מבית קברות וכיוצא בזה, וכן שאמר לו אל תחזיר אבידה כדי שלא יבטל מלהאכילו ולהשקותו, הא לאו הכי אין צריך לומר שלא ישמע לו. ע"כ. וכן כתבו הרמב"ם והריטב"א שם. ע"ש. ובשו"ת מהר"י קולון (שרש קסז) כתב, שאם האב מוחה בבן שרוצה לישא אשה שחפץ זה הבן, אינו צריך לשמוע אל האב, שמצות כיבוד אב משל אב, ולא משל בן, וקל וחומר לצערא דגופא שלא ניתן לימחל, ועוד שאפילו למאן דאמר כבוד משל בן, היינו רק במה דשייך לגביה לכבוד באכילה ושתייה וכו', אבל לא במה שאינו שייך לאב וכו'. ע"ש. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סוף סימן רמ). והגר"א שם הביא דברי הרמב"ם והרשב"א הנ"ל. (אלא שסיים דמשמע מדברי הרשב"א דהיינו דוקא לענין לדחות לאו). ע"ש. ועיין בשו"ת אגודת איזוב (חלק יורה דעה סימן טז) בבן שמחמיר בענין חדש ואביו מצטער על כך ודואג פן יחלש, וגזר עליו בגזרת כיבוד אב לבל יחמיר בזה, אם חייב לשמוע לו. והביא דברי הראשונים הנ"ל, שאין צריך לשמוע לו בכיוצא בזה, ואף שמשלשון הרשב"א משמע שעל כל פנים יש בזה מצות כיבוד מדרבנן, אבל מדברי התוספות מוכח שבדבר שאין לאביו הנאה של כיבוד כגון מאכילו ומשקהו וכו', אין צריך לשמוע לו, ואפילו לדעת הרשב"א זהו כשאומר לו העבר לי חביות אלו ממקום למקום או שיחמר אחר בהמתו, שעל זה מדבר הרשב"א שם, אבל בדבר שעושה הבן לעצמו דלא שייך האב בגויה אין בו משום מצות כיבוד אפילו מדרבנן, וכמו שכתב מהר"י קולון הנ"ל. ע"ש. וכן השיב על שאלה זו הגאון מהר"ל צינץ, מפלאצק, בשו"ת משיבת נפש (חלק יורה דעה סימן טז). ע"ש. והן אמת כי בספר המקנה (קידושין לא) כתב, שאפילו בדבר שאין לאביו הנאה, אם מסרב לציית לו עובר על מצות מורא אב ואם, שלא יסתור דבריו. ע"ש. אולם אין דבריו מוכרחים, וכמו שהאר"ך בזה הגר"ח הלר בהגהותיו על ספר המצוות (עמוד פח). ע"ש. ואמנם בשו"ת יד אליהו רגולר (חלק יורה דעה סימן מ' ומא) דרך בדרך פלפול להטות דברי הרשב"א ממשמעותם הנ"ל. ע"ש. ומכל מקום הפשט לא יופשט. וראה עוד בשו"ת ערוגת הבושם (חלק אורח חיים סימן יט), ובשו"ת שבט הלוי (חלק יורה דעה סימן קיא אות יא), ובספר באר יהודה על ספר חרדים (דף יח ע"א). ובשו"ת בצל החכמה ח"ב (סי' נה אות ו). ואכמ"ל. ולפי דרכנו למדנו שאפילו אם הבן רוצה לעבור לעיר אחרת ללמוד בישיבה, ועל ידי כך מתבטל ממצות כיבוד אב ואם, והוריו דורשים ממנו להשאר בעירם וללמוד בישיבה תיכונית, אינו צריך לשמוע להם, שגדולה מצות תלמוד תורה ממצות כיבוד אב ואם. ואפילו אם הוריו רוצים שילמדו בעירם, וכבר שנינו (אבות פרק ד' משנה יד), רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום אחרת יצליח יותר בלימודו אינו צריך לשמוע להם, וכתב שנינו (אבות פרק ד' משנה יד), רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה. ועיין בשבת (קמז ע"ב) המעשה של רבי אלעזר בן ערך. ועיין במדרש חזית (שיר השירים רבה פרשה ח' סימן י'): אמר רבי חייא בן רבי אבא, הלומד תורה מתוך צער, נוטל אלף בשכרו, שלא בצער, מאתים נוטל בשכרו, ממי אתה למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי. שבטו של נפתלי שלמדו תורה בצער (שהיו יגיעים גם לפרנסתם) נוטל שטר אלף,

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

שנאמר (בדברי הימים א' יב) ומנפתלי שרים אלף, אבל שבטו של יששכר שהיו למדים תורה שלא בצער (שהיה זבולון מספק לו פרנסתו) נטלו שכר מאתים. שנאמר ראשיהם מאתים. ר' יודן בשם ר' אבין אמר הלומד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף, והלומד במקומו נוטל שכר מאתים, ממי אתה למד משבטו של נפתלי ומשבטו של יששכר, שבטו של נפתלי שהיו למדים תורה שלא במקומם (שהיו הולכים אצל יששכר ללמוד תורה ממנו, שנאמר נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר, ונפתלי נקרא על שם התורה, נופת לי, כמו שאמרו במדרש פרשת נשא (פרשה יד סימן יא). ע"ש) נטלו שכר אלף, שנאמר ומנפתלי שרים אלף, אבל שבטו של יששכר שהיו למדים במקומם נטלו שכר מאתים שנאמר ראשיהם מאתים. ע"ש. ובמדרש משלי (פרשה לא), על הפסוק היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, שאם אין אדם גולה על דברי תורה אינו לומד תורה לעולם, שנאמר ממרחק תביא לחמה, ואין לחם אלא תורה שנאמר לכו לחמי / לחמו/ בלחמי. ע"ש. ועיין בעירובין (סה ע"א) אמר אביי אי אמרה לי אם קריב לי כותחא לא תנאי. (שאפילו צווי לעשות עבודה קלה היתה מבטלת אותי מתלמודי. רש"י). והגאון רבי חיים בן עטר בספר אור החיים (ריש פרשת בחקותי) על הפסוק אם בחקותי תלכו, ופירושו חז"ל שתהיו עמלים בתורה, כתב, פירוש שצריך לגלות למקום תורה, ורק על ידי כך תובטח הצלחתו בתורה. צא ולמד מהתנאים והאמוראים שהיו גולים ללמוד תורה, וכמבואר בכתובות (סב ע"ב). ומצינו לאותו חכם שהיה הולך במשך שלשה חדשים לבית המדרש, וחוזר שלשה חדשים להגיע לביתו, כדי לעסוק בתורה בבית המדרש יום אחד (חגיגה ה ע"ב), וזהו כדי ללמדנו שאין נכון לאדם ללמוד בביתו כי יטרדוהו בצרכי הבית. על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ויסע מעירו ושער מקומו ללכת אחריה. עכת"ד. ישמע חכם ויוסף לקח+.

בסיכום: תלמיד שנפשו חשקה בתורה, רשאי ללכת ללמוד תורה בישיבה שלומדים בה תורה בכל שעות היום, אפילו אם הדבר הוא בניגוד לדרישת ההורים שרוצים שילמד בישיבה תיכונית, ואין בזה מצות כיבוד אב ואם, שגדולה מצות תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, וכמו ששינוי ותלמוד תורה כנגד כולם. ומכל מקום אם הדבר אפשרי נכון להשתדל לעשות כן על ידי השפעה של רבנים חשובים ותלמידי חכמים על ההורים ולפיסס בדברים, כדי שהדבר יעשה גם ברצונם, ולהודיע גודל מצות תלמוד תורה וחשיבותה. והאמת והשלום אהבו.

שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן רמז

והנה בעיקר לימוד חכמות חיצוניות שכתבנו לעיל לא רציתי להאריך בזה כי כבר יצא הדבר מפי גאוני הדור הקודם כגון הגר"א ואסערמאן ושאר גאוני הזמן רבני ליטא פוליען אונגארן ויש בלימוד זה שני דברים האחד מה שמוכרחים ללמוד דברי מינות או על כל פנים תערובות מינות ואפילו אין בה הרבה לא בטיל ולא מיעביא הלומדים פילוסופיא ביאלגיא וכיוצא בזה שהם מלאים מינות והם מכחישים ח"ו יסודי התורה אלא אפילו הלומדים בספרי הטבעים נמי הרי הם מכחישים שני עמודי התווך והם חידוש העולם והשגחת השי"ת בפרטי המין ובבריאתם והם מכחישים אלו בדעותיהם הנפסדות לקיים קדמות העולם ושהכל בא בדרך הטבע ומין הטבע ושאין יכולת ח"ו להקב"ה לשנות דבר מטבעו לא להאריך כנף הזבוב ולא לקצר רגל נמלה וכיוצא בזה בדעות נפסדות בבריאת האדם שאינו יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא ח"ו אלא יצא ממה שיצא לפי דעתם הנפסדות וכן דברתי עם מי שעבר התיכון ואמר לי כי כמעט א"א ממש בשום ספר שלהם הנכתב לשם לימוד אנגלית שלא יהי בו מינות.

והשנית יש בזה התחברות בחברת רשעים דבזמן הזה רובא דרובא של הקאלעדזש הם צעירים פחותי ערך מושחתים במדותיהם ובדעותיהם תערובות בחורים ובתולות נשים ואנשים מלובשים במלבושי פריצות עד למדי האחרונה והם שקץ ומתועב והגם שישנם שם איזה בני ישיבה ובנות ישראל יעקב שהולכים לשם מ"מ אין זה מוציא מהרוב שרובא דרובא הם מושחתים מלא תאוות אבזרייהו דעריות. ועוד בו שלישיית שהפראפעסארען שם רובם מינים מושחתים בדעותיהם ובמדותיהם כידוע ומפורסם לכל והם בכלל מה שאמרו בגמ' שבת ע"ה והלומד דבר אחד מן המגושי חייב מיתה ועיין שו"ת ריב"ש סי' מ"ה מה שהאריך שלא ללמוד חכמת יונית שלהם ואפילו רק מספרי הטבע שלהם ופ' מה שאמרו בגמ' אפיקורס ר"ע אומר הקורא בספרים החיצוניים ואמרו בגמ' תניא ספרי מינים היש ספרי מינים יותר מאלו שמביאין מופתין וראיות להכחיש עיקרי התורה ולא אמר ר"ע המאמינים בספרי החיצוניים אלא אפילו הקורא אותם פן יטו את לבבו להאמין בדבריהם כמו שקרא לאלישע אחר דאמרין בפ' אין דורשין אמרו עליו על אלישע אחר בשעה שהיה עומד מביהמ"ד הרבה ספרי מינים נושרין מחיקו, והנגיד שאל לרבינו האי גאון ז"ל אם מותר להתעלס באותן החכמות והשיב לו ז"ל.

תקן הגוף ומשור הנהגת האדם הוי עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי לימוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה ואשר יסיר לבו מזה ויתעסק בדברים ההם יסיר מעליו תורה ויראת שמים ויפסיד באותן הענינים כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי ומזאת ההסרה יארע לאדם שישבש דעתו עד שלא יחוש לעזיבת התפלה אבל אשר ימסרו עצמם לתורה ויראת שמים יצא להם מזה כי ינהגו כל ההמון לאחרית טובה בלי פקפוק ולא ישימו שום ספק בהק"ב. ואם תראה שאותן בני אדם המתעסקים באותן החכמות יאמרו לו כי הוא דרך סלולה ובזה ישיגו ידיעת הבורא לא תאבה להם ודע כי יכזבו לך באמת ולא תמצא יראת שמים וזריזות ועונה וטהרה וקדושה אלא המתעסקים במשנה ובתלמוד עכ"ל התשובה.

והרשב"א כתב בכתב אחד למנוע אותם המרגילים בנייהם בלמוד אותן החכמות כתב ז"ל והנער היולד על ברכי חכמת הטבע ויראה ראיות אריסטו שב באמת ויאמין בו ויכפור בעיקר ואם נשיב עליו כ"ש פקר ע"כ ואין להביא ראיה מהרמב"ם ז"ל כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות הלכות ואגדות תוספתא ספרא וספרי וכולי תלמודא בבלי וירושלמי כמו שנראה מספר משנה תורה שחיבר וכדי להשיב את האפיקורס עשה ספר המורה לסתור המופתים והראיות שהביא

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

הפילוסוף לקיים קדמות העולם וכן בענין השגחה ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעקרי התורה מפני מה שלמדו מן החכמה היא ו"ל כמ"ש ז"ל ר"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר וכו' והיתה התשובה ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזניך ושמע דברי חכם ולבך תשים לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי כלומר שרשעים הם ואם כל זה אמרו הט אזניך ובארו שם הא בגדול הא בקטן כלומר כשהתלמיד אדם גדול מותר שיבור הסולת וישליך לפסולת כמו שאמרו שם ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפנו זרק ולכן הביא רבינו משה בן מימון בראש ספר המורה פסוק הט אזניך וכו' ואם כל זה לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחרי החכמה בקצת המופתים כמו בבן הצרפת ובמעמד הר סיני, ואולי לא היה כוונתו רק באשר לא יוכל להשיב האנשים ההם לגמרי מן הקצה אל הקצה ובאר להם ענינים מעטים מן התורה בדרך מסכמת אל הפילוסופיא וגם זה ברמז ובהעלם גם במלאכים שנראו לאברהם אבינו ע"ה אמר שהי' במראה נבואה וכבר השיב עליו הרמב"ן בפ' התורה שלו בפ' וירא.

והחכם ר' לוי ז"ל גם הוא הי' חכם גדול בתלמוד ועשה פי' נאה לתורה ולספרי הנביאים והלך בעקבות רבינו משה בן מימון ז"ל אמנם גם הוא הטו את לבבו אותן החכמות הרבה מדרך האמת והפך דעת רבינו משה ז"ל בקצת ענינים כגון בענין ידיעת השם בעתיד האפשרי וכן בעמידת החמה ליהושע והשיב צל המעלות אחר וכתב דברים שאסור לשומעם וכן בהשגחת הנפש ובהשגחה ובענין עונשי הרשעים בעולם הזה כמ"ש כל זה בספרו קראו מלחמות השם ומעתה ישא אדם ק"ו בעצמו אם שני המלאכים האלה לא עמדו רגליהם במישור בקצת דברים כבודם במקומם מונח ואם היו גדולי עולם איך נעמד אנחנו אשר לא ראינו מאורות לערכם וכמה וכמה ראינו פרקו עול התפלה נתקו מוסרות התורה והמצוה מעליהם סבט למוד אותן החכמות וכמו שכתב רבינו האי גאון ז"ל בתשובה שכתבתי למעלה עכ"ל של הרשב"א ז"ל.

ובמ"ר ויהי בימי אחז בן יותם מה צרה היתה בו משל למלך שמסר את בנו לפדגוג והי' הפדגוג שונא אותו אמר אם אני הורג אותו עכשיו נמצאתי מחייב ראשי למלך הריני מושך את ינקותו ממנו והוא מת מאליו כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם כך אמר אחז אם אין קטנים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין תורה אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין בתכ"כ ובת"מ אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בעולם מה עשה עמד ונעל בכ"כ וב"מ הה"ד צור תעודה חתום תורה בלמודי ע"ש ועיין שו"ת בית שערים א"ח סי' ש"ב. והרבה יש להאריך בדבר ומיהו כל בר דעת יבין וישכיל למנוע רגלו ורגל בנו מלעבור בנתיבות אלו וכו' בזמנינו שלבד מהלימוד יש כאן התערבות בבתי ספר שלהם אבזרייהו דעריות וכמ"ש לעיל.

וז"ל השל"ה מסכת שבועות דף צ"ב ע"ב מדפי הספר:

הרחקת לימוד פילוסופיא ואיסורה מבואר בדברי הקדמונים והאחרונים ואם להביא כל דבריהם הוא עלי למשא אפס קצה מהם תראו מ"ש בזה רב האי גאון נמצא בעין יעקב במסכת חגיגה במאמר ד' נכנסו לפרדס ע"ש והרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל כ"ה וז"ל ואף על פי שלא ידעתי מחכמה חיצונית שלכם בריך רחמנא דשיזבין מינה כי בא האות והמופת להדיח האדם מיראת הש"י ותורתו כו' עד לא תהא תורה שלנו כשיחה בטילה שלכם חכמ' הגיונכם אשר הרחיקו כל חכמי הדת כו' עד כי חכמת התורה וחכמת הפילוסופיא אינן ע"ד אחד ואמר החכם כל באיה לא ישובו ר"ל כל הבא ונכנס מתחלה בחכמה זו לא יוכל לצאת ממנה להכנס בלבו חכמת התורה כי לא יוכל לשוב מחכמה טבעית ולא יסיג לעמוד על חכמות התורה שהיא ארוחת החיים כי יהיה לבו תמיד על חכמת הטבע ותעלה ברוחו להשוות שתי החכמות יחד ולהביא ראייה מזו לזו ויעות משפט כי שני הפכים הם צרות זו לזו ולא ישכבו במקום אחד עכ"ל וע"ש כי קצרתיו בעל שבילי אמונה נכד הרא"ש היה כמו שכתב פעמים בספרו דף ק' הוא כתב בנתיב הח' וז"ל ראיתי תועי רוח שחשבו עשיית המצות שאב"י ורבא נושאין ונותנין בהן דבר קטן שלא עלה ביד המתעסק בהן רק שכן עשייתן שאין בעשייתן רק שקיים מצות הש"י כו' עד ומזה יצא להם בטול העשייה בכלל המצות כתפלה ותפילין ואיסור והיתר ואין נותנין דעתן רק בחכמת הפילוסופיא וחושבין שזהו מעשה מרכבה וזה באמת אבדון ומות והמאמינים כן נבדלים מקהל ישראל וכו' עד ומרוב עונינו נמצאים מבני עמינו נמשכים אחר הפילוסופיא אפרים רועה רוח ורודף קדים נברית עם חכמי האומות יכרתו להעתסק בחכמת היונים ויהיו לאחור ולא לפני' ומהמונם הם חיצונים כי למדו הפילוסופ' הנקרא' חכמה חיצונית וכו' והביא ראייה מפרק חלק כי לומדי הפילוסופיא אין להם חלק לעוה"ב אח"כ הוד' ולא בוש על חטאתו אשר חטא בלמדו מעט ממנה בזה הלשון עם היות שידעתי שעשיתי בזה עון אשר חטא את עוני אני מכיר וחטאי אני מזכיר כו' ע"ש כי קצרתי.

והרשב"א ז"ל סי' תי"ט מתשובותיו האריך בזה והא לך שנים שלשה גרגרים מראשי אמרי אמרוי אמר המתמיד בספרי היונים עושה אותם עיקר ועוקר תורת ה' ומן החרב אשר בידם לא נשמר וישים מר למתוק ומתוק למר מעורר על תורת האמת מצה ומריבה וכו' עד גם ראיתי את הלחץ שלוחצים ונחלצים נגד התורה וחכמיה וכמעט עוקרין כל תחומיה עד ואם יש בספרים ההם קצת דברים מועילים יש בהם כמה נזקים ושועלים כרמים מתבלים ומושכים המתמיד בהם בחבלי השוא ונתעה לא יאמן בשוא ויצא שכן הדבר הטוב בהפסדי במצות אשר הכוהו חכמים בין ידיו ואם אסרו חז"ל להגות בספר בן סירא כ"ש באל' יש שגורמים לסור מאחרי ה' היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה כו' ויתר דברי קצפו אשר קצף על יושבי עיר פרובינצ' על התעסקם בחכמת חיצונית והחרם שהחרים הוא ובית דינו שלא להתעסק בהם הנם כתובים על ספר תשובותיו ע"ש.

והשר הגדול החכם הרופא הר"ר יודא בן אלפכאר כתב לרד"ק בזה הלשון יאמר נא קמחי ששמו צמח מתי ניתנו מקראי קודש להדרש במדות החכמה היונית וילכו אחונית ומתי נחה אדם על אפר' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים לן כן הדבר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים והאריך עוד עיין שם והחסידי הר' ש"ט בהקדמתו לס' האמונות אשר לו נתרעם על

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

מתפלספי בני עמינו בזה להם לעג להם ובסוף דבריו אמר כשחקרתי בדבריהם בערה בקרבי שלהבת כי פרחו בבני ישראל צרעת ממארת וראיתי כי בכל הדורות האלה כפרו והמירו המופלגים בחקיר' ע"ש.

ר"ת בספר הישר מנה י"ד דברים שמבטלים עבודת הש"י והאחד מהם החכמות הרעות וז"ל יש חכמות משחיתות האמונה כמין חכמת חיצונים וחכמות הפילוסופיא ואין צריך לעובד אלקים לשקוד עליהם רק ירחק מהם בכל כחו כי טרם שישגי בהם תועלת יאבד אמונתו וכמה חכמים בעיניהם חשבו שעלו למרום החכמה ושעמדו בסוד גדול ולא ידעו כי רחוק מהאמונה ולא יכירו הדבר כי המתעסק בחכמת הפילוסופיא תרחיקו מעט מעט והוא לא ידע ולא יבטח הנכנס בפילוסופיא שלא תאבד אמונתו אם לא יהיה לו מלמד בקי וחסיד שיורהו וישמרהו מהמקומות שתחלש אמונתו ואז ימלט אבל כשילמוד עם רב חכם שאינו חסיד גמור או לבדו אין ספק שתשחת אמונתו וזה הכלל הוא עמוד לכל ירא' ה' ולכן צריך להזהר בו עכ"ל בשער ו'.

אמונתם המאבדים תקות' מהע"ב הם אשר דבקו בחכמות חיצוניות ואשר התחברו ללומדיהם ואם יחשוב שהוא חסיד ולא יוכלו החכמות להשחית אמונתו אין הדבר כאשר ידמה אבל הוא מתרחק מעט מעט מהאמונה ואינו מרגיש ויחשוב שהוא מחזיק בתומתו והוא לא ידע שהוא רחוק ממנה מאוד וכו' עכ"ל ומה מאד האריך הרב המקובל בספרו עבודת הקודש בחלק התכלית פרק ט"ו וי"ו וי"ז וי"ח וי"ט ופ"א מחלק סתרי תורה בפרקים אלו גילה קלונם ברבים והזהיר במאוד מאוד מהם ואמר כי שלמה המלך ע"ה יסד ספר משלי ברוח הקודש על שתי נשים אחת האובה והאחת שנואה השנואה היא הפילוסופיא אשה המנאפת והיא אשה זרה אשר אמר' החליקה היא תורה צויה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורסה לידי מינות והאשה המשכלת אשה יראת ה' היא תתהלל היא תורה צויה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורסה ובזוהר פ' כי תצא גילה כי אית שדים ת"ח וכנגדן בארץ מארי פילוסופים דישארל ואית שדים כבהמות וכנגדן בארץ עמי הארץ כו' ע"ש אח"כ סיים ואית אחרנין מארי סתרי תורה אינון ירתין נשמתין מסטרא דמלכותא קדישא דאיהי כלילא מי' ספירין כו' על כן אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו למלא כרסנו ממקרא משנה תלמוד ופוסקים ואחר כך לעסוק בחכמת הקבלה ואז מתקדש בקדושה ואז נשמתו תלך בדרך סלולה המלך בית אל מקום אשר שם היה אהלה תתרום ותתגדל ברוב גדולה. [ועיין עוד שומר אמונים קדמון ויכוח ראשון אות ל"ז].

שער י

וממה שכתב השלה"ק מספר הישר לר"ת בשער י"ג דאם מתעסק בחכמות החיצוניות לשם מחייתו הם צריכים לבקש עסק אחר שתהיה מחייתו ממנו וישליך עסק זה כי יותר יהיה ההיזק הבא עליו מן התועלת שיריח בו, ולא אוכל לעבור ולא להעיר עוד בדבר יקר הנה אמרו ז"ל לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה והנה בענין נקיה יש שני ענינים האחד שיהיה נקיה במלאכתו והשנית שיהיה נקיה בלי שום איסור כמה שנאמר נקי כפים ובר לבב וכבר כתבתי בספרי משנה הלכות חלק ו' ס' שיי"ג דהתלמידים הלומדים להיות רואי חשבון (אקאונטין בלע"ז) או עורכי דין דיש סוג רואי חשבון שעושה ע"פ חוקי המלוכה הרי אין בו איסור כלל ואם מתנהג בו ע"פ התורה הרי הוא בכלל אומנות נקיה וקלה אבל יש רואה חשבון אחרים העובדים אצל משרדי הממשלה בבקורת המכס (אי. ר. ש.) ואם ימצא מי שלא שלם כראוי עליו החיוב למסרו למשרדי הממשלה אז הוא בקל להיות נכלל בדיון מוסר ממון חבירו לעכו"ם שדינו מבואר בח"מ ס' שפ"ח ס"ט דכל המוסר ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא ובפ"ק דר"ה אמרינן המסורות יורדין לגיהנם ונידונין לדורי דורות וגופן ונשמתן כלה והן פסולין לעדות וע"ש ס"ח שם דאין משביעין את המוסר שהראה מעצמו לא שבועה חמורה ולא שבועת היסת מפני שהוא רשע ואין לך פסול יותר מזה ואם הפסידו ממון חייב לשלם כל מה שהפסידו ע"ש פרטי דינים.

והעורך דין נמי אם הוא מטפל בין עכו"ם לעכו"ם אין עליו אשמה וגם אם הוא עוסק בעניני מלכות ליגאלע פאפירן וכיוצא בזה או שהוא מיצג ישראל להצילו מיד נושה העכו"ם או המלכות או שהוא משתדל לפטור את הישראל מערכאות שלהם שלא יבוא לידי היזק וכיוצא בו. אבל אם הוא מביא דינו בין ישראל לישראל הרי עבר על מקרא דואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני עו"כ ואל תהי דבר זה קל בעיניך שהרי כתבו הפוסקים דאיסור ערכאותיהם הוא כאיסור ע"ז ממש כי דבר זה יש בו חילול הש"י שאין לו כפרה אלא במיתה (יומא פ"ו) וגם יש בו עון ע"ז וכ"ש שאם הוא מוציא בדיניהם מה שלא חייבה תורתנו שנמצא גוזל את חבירו ממון וחז"ל אמרו (גיטין פ"ח ע"ב) לפניהם ולא לפני עכו"ם כי משפטיו יתברך לא נתנם אלא לעמו ישראל שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום וכתבו הראשונים שמנדים על דבר זה עיין שו"ת תשב"ץ טור הראשון ס' י"ז ובתנחומא ר"פ משפטים ואלה המשפטים וגו' שכל מי שמניח דיני ישראל והולך לפני עו"כ כפר בהקב"ה תחילה ואח"כ כפר בתורה שנאמר לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים ועיין ביאור הגר"א ח"מ סימן כ"ו ורמב"ם סוף הל' סנהדרין ובשו"ת הריב"ש ס' ק"ב.

ולפעמים אם הוא עורך דין ממשלתי וצריך לקטר נגד ישראל אם הוא בדיני ממונות עובר בכל זה ויותר ואם הוא בדיני נפשות וכגון יהודי שהרג עכו"ם או כיוצא בזה א"כ הרי הוא בכלל הורג נפש. גם אם הוא דן עכו"ם דכה"ג הם ג"כ נצטוו על הדינים ומיהו יש להם ג"כ דינים שחייבין לדון על פיהם. ועיין מהרש"א מובא במל"מ פ"ו מהל' מלכים ורמב"ם פרק ו' מנחלות וש"ך בנה"כ הובא בח"ס יו"ד ס' רצ"ה ובשו"ת מחנה חיים ה"ר ס' צ"א וח"ג ס' כ"ב וכ"ג ולא זכר השר מדברי החינוך ס' כ"ו ותוס' ע"ז כ"ו. והנה בדיני ממונות דיניהם כמו שהסכימו הוה דין אבל בדיני נפשות להם ג"כ דינים מדיני התורה. ואשה לא תדון בהם לעולם וגם אשה פסולה להעיד בהם כמו בישראל כמבואר בש"ס ורמב"ם ונפקא לי' מקרא

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

ועיין מנ"ח סי' כ"ו הנ"ל וא"כ אם משפטיהם דנים ע"פ עדות נשים או דזשרי של נשים או שופט של נשים גם דיניהם אינם דין ואסור לו להיות עו"ד אצלם ג"כ.

גם פשוט דאסור להיות שופט עכו"ם ולשפוט בערכאות שלהם בין ישראל לעמים אשר לכן לפענ"ד מאד קשה לעו"ד ישראל להיות נזהר בכל אלה וצריך להיות למדן גדול לידע כל דיני ב"ב ולידע מה שמותר ומה שאסור להם וגם להיות יר"ש גדול שלא יעבור ח"ו בכל מה שכתבנו.

וכדאי להביא כאן מה שכתב הגאון בעל מחנה חיים בא"ח ח"ב סי' א' אודות צורבא מרבנן אחד שלא רצה כל יום להיות עסוק במשא ומתן או להיות פועל מן הבוקר עד הערב כדי שיכול ללמוד תורה ובחר בעצמו להיות מרויח ע"י ספריה מספרי העמים (ליברעריאן בלע"ז) וכל הרוצה ללות יבא וילוה הספרים וישלם שכר הלואה והוא ישתכר מזה וישנם שם כל מיני ספרים, והשיב ז"ל וז"ל תשובה לולי ראיתי מכתבו לא האמנתי שיעלה זאת על דעת ירא אלקים ועוסק בתורה לבחור לו עסק כזה אשר הוא דלת לעמק שאול ואבדון והוא הפתח של שער הגיהנם אשר הוא בארץ ר"ל מדעת הזה טוב לבחור לילך לשקוד על פתחי נדיבים ולבקש פרוסת פת כעניי בפתח כי יש לו תקוה אם ימות יראה אור פני מלך אבל לעוסק במסחר כזה גיהנם כלה ועונותיו לא תכלינה כי מי הוא זה אשר ימלט נפשו מרדת שחת אם הוא לבדו יגהה בספרי מינות וחשק ואיך ימצא קץ לפדות נפשו אם יהיה כירבעם בן נבט להכשיל בית ישראל תמה אני וקורא בקול גדול איך נהפכה לגפן נכריה שיוצרך בה ביכער לייאגשטאלט (כלומר שיוצרך בה ספרי' לשאלת ספרים כאלו) ואף גם זאת לחשוב מחשבות שיצא העגל מיד בן תורה האיש הזה אשר יעשה הספריה (ליברערי) יהי שמו לחרפה ולשמצה וישא עליו עונות בית ישראל כי גדול חילול השם ורבה המכשלה עד שאין רפואה למכתו עד עולם.

עוד כתב שם דהביכער אשר מביאים הבלדונג יפעלו נוראות פעם בהשגחת ה' ופעם בכלל מצות ה' ונביאיו המה חכמים בעיניהם יודעי העתים ומגדלים עונות לשמים שמשוה משה רבינו לגדולים מיסדי שאר דתות ומספרים בגנות אבות ודוברים עתק על דהע"ה והוגים השם באותיות ורבבות דעות זרות ונפסדות שונים זה מזה צפונים במ וכו' ולכן מחשבה זאת מזימה היא להכשיל בית ישראל וראוי לנדות האיש ההוא אם לא ישוב מאולתו כי אין בו שאין בו קבר פתוח לבני התשוקה והתאוה כי ספרים כאלה מבערים האש ואת הגחלת על מזבח היצה"ר יטמינו תחת שפת זרה של הזונה או של בן פרוץ הקירות האפיקורסות ודיעות המינות להתיר כל האיסורים ולומר לא פעלנו און גם ספר קורא הדורות נקרא געשיכטע לא ימצא שלא יבוקר בו מומין על האבות ולהג הרבה על הנביאים כולם ספרי מינות המה שומר נפשו ירחק עצמו מהם ובפרט להשאיל לאחרים ע"ש באריכות וסיים ע"כ בלבו יבין להוכיח לבן תורה ההוא שיתפלל לה' שיפרנס אותו בהיתר ולא באיסור ע"ש.

מבואר מדברי הגאון ז"ל שמוטב לו לאדם לשקוד על פתחי נדיבים ולבקש פרוסת פת כעניי בפתח מלשאת וליתן באיסורים ולהיות סרסור לדבר עבירה ולכן אף שאמרו חז"ל חייב אדם ללמד את בנו אומנות אבל הם התנו לעולם ילמד את בנו אומנות נקיה וממילא נקיה תרתי משמע וכמ"ש שיהי' במלאכה ונקיה מעבירות וכמ"ש נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה אזי ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלקי ישעו והנה יש להאריך בכל פרט ופרט בזה ומ"מ אין הזמן גרמא ותן לחכם עוד ויחכם עוד העיקר אם לא תדעי לך היפה בנשים צאו לך בעקבי הצאן לראות מה שנהגו אבותינו ורבותינו הקדושים אשר בארץ המה ורעו את גדיותיך על משכנות הרועים עבג"א.

Leaves of Faith Volume 1 page 92-94

The practical value of general studies is obvious. They provide both professional or vocational training and a general orientation toward the unnumberable pragmatic exigencies of human life... We cannot combat worldliness until we know what it stands for; we cannot refute the secularist unless we have mastered his arguments... If Bnei Torah are to exert some positive religious influence upon modern society they must maintain some contact with it. To this end, secular study is virtually indispensable... Secular studies are often invaluable as a direct accessory to Talmud Torah proper. Consider simply the aid we derive, by elucidation or comparison, from linguistics in Amos, history in Melakhim, agronomy in Zera'im, physiology in Niddah, chemistry in Homet u-Matzah, philosophy in Yesodei Ha-Torah, psychology in Avadah Zarah, political theory in Sanhedrin, torts in Bava Batra – one could continue almost indefinitely... If pursuing such knowledge is not Talmud Torah, it is, at the very least, hechsher Talmud Torah... Secular studies possess immense intrinsic value unsofar as they generally help to develop our spiritual personality. Time and again, they intensify our insight into basic problems of moral and religious thought... One could easily seize upon a minor point – say, L'hospital's rule of the dates of Louis-Phillipe's reign – and ask how that will improve us in any way. We should remember, however, that knowledge is attained only by degrees – nay, by minutes and seconds... Nor should we be deterred by the illusion that we can find everything we need within our own tradition.

Contemporary Poskim on Academic Study Rav Aryeh Lebowitz

Rav Mordechai Willig – The Torah U'Madda Journal

In a famous letter to R. Jonathan ha-Kohen, the Rambam wrote about his devotion to Torah study and then continued: ואף גם זאת הרבה נשים נכריות נעשו לה צרות... והש"י יודע כי לא נלקחו מתללה אלא להיותן לה לרקחות ולטבחות ולאופות. The other strange women, the secular subjects, are to be used only as "handmaidens to serve Torah. If they are given equal importance, that is a mistake. It seems that his is a big problem... Not everyone understands the Rambam's position on secular studies... we would have to accept the Rambam's position that while there is a place for secular subjects, they are only to be used as רקחות טבחות ואופות, occupying a secondary status to Torah. Talmidim.. sometimes fall into a mode where their main preoccupation, both in time and in thought, is their occupation. When they are asked, "What do you do?" they answer, "I am a doctor, a lawyer, a stockbroker." But that is wrong. The answer should be, "I am a בן תורה; to earn a living I engage in business, etc."